

Forum Edukacyjne

Elektroniczny Magazyn

WODN w Sieradzu

Nr 6
Marzec
2021

*... forum dialogu,
miejsce wymiany myśli, przestrzeń prezentacji stanowisk
i koncepcji pedagogicznych...*

Spis treści

O KOMPETENCJACH KLUCZOWYCH W RÓŻNYCH KONTEKSTACH.....	2
Clou kluczowych.....	2
Budując wizję kompetentnych przedszkolaków	4
Teoria wyboru i odpowiedzialność.....	6
Kompetencje kluczowe w edukacji przedszkolnej.....	8
Kompetencje kluczowe z punktu widzenia edukacji (wczesno)szkolnej	12
Kompetencje kluczowe w edukacji zawodowej czyli jak przygotować fachowca, aby zrobił klucz, który zadziała?	14
Kompetencje cyfrowe czy rozwijają, a może przeszkadzają w rozwoju?	18
DOBRE PRAKTYKI - WYMIANA DOŚWIADCZEŃ.....	19
Treści przyrodnicze inaczej.....	19
Kompetencje kluczowe uczniów kształtowane podczas zajęć z wykorzystaniem technologii geoinformacyjnych (GIS)	23
Konkurs Finansoaktywni „Misja – planujemy budżet”	26
Szkoła inwestowania.....	27
A może WebQuest?	28
SKECHNOTING - Po co? Dla kogo? Jak? .	30
Na zawsze	32

O teatrze międzypokoleniowym	39
NA DŁUGIEJ PRZERWIE, CZYLI ROZMOWY W TŁOKU	43

Szanowni Państwo Nauczyciele, Dyrektorzy, Przyjaciele WODN w Sieradzu

Tematem wiosennego numeru naszego elektronicznego magazynu są **kompetencje kluczowe uczniów** - ich rozwijanie w holistycznym ujęciu. Dla przypomnienia - kompetencje kluczowe opisano w dokumencie Rady Europejskiej (ZALECENIE RADY z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie [LINK](#))
Posiadanie kluczowych kompetencji umożliwia każdemu korzystanie ze wszystkich możliwości, jakie daje życie, a jednocześnie pozwala to życie kreować. Zapraszamy do lektury artykułów opisujących zagadnienie w różnych kontekstach, scenariuszy zajęć, relacji z przedsięwzięć edukacyjnych, rozmów oraz przykładów wykorzystywanych metod i technik. *Redakcja*

Fot. E. Ruszkowska

O KOMPETENCJACH KLUCZOWYCH W RÓŻNYCH KONTEKSTACH...

Clou kluczowych

Olgierd Neyman, dyrektor WODN w Sieradzu

Kompetencje kluczowe w szkołach (placówkach) mają rozmaity żywot. Są fetyszem – traktowanym z właściwym mu nabożeństwem – zgola kultem należnym wcielonemu weń bóstwu lub, co częściej spotykane, obiektem mającym chronić przed niepowodzeniem i przynosić szczęście. Dalej są graalem, rodem z legend arturiańskich, o którym wielu słyszało (oglądało film Spielberga) i którego się z pasją poszukuje wierząc, że znaleziony, jak *lapis philosophorum*, będzie w stanie zamienić żelazo w złoto pedagogiczne. Wreszcie bywają, jak strzelba w dekoracjach teatralnych, gdy pojawia się w pierwszym akcie, w kolejnym musi wypalić. Kompetencje zawieszono w szkolnym decorum wypalać, gdy z poziomu nadzoru pedagogicznego zechce się ustalić fakty. Mogą one oczywiście wskazywać (te fakty – ustalenia nadzoru) na benedyktyńską, u podstaw i finezyjną pracę nauczycieli na rzecz wspierania rozwoju wszelakich kompetencji u uczniów, i zachwycające efekty; mogą także odstaniać mizerię. Słowem, jest różnie.

Kompetencje kluczowe, wyrażenie w szkolnym słowniku, zdążyło się nieco zdewaluować od roku 2006, kiedy wybrzmiały w zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącym procesu uczenia się przez całe życie i utrwalone w nowym brzmieniu w maju 2018 r. Ich siła nabywcza jest różna, zależna od pasji i determinacji nauczycieli, świadomości i przekonania o ich wartości pracowników systemu doskonalenia (doradców i konsultantów), którzy powinni je promować i wspierać ów rozwój. Także wspomniany już nadzór pedagogiczny mógł umniejszać lub pomnażać walory, wcielając się w rolę egzekutora liczby wdrożeń kompetencji kluczowych w procesy dydaktyczno-wychowawcze lub roztropnie wspierając i wspomagając tenże proces. I stało się tak, że deklinujemy kompetencje, zgrabnie

konstruujemy z nich zdania złożone, ze zrozumieniem kiwamy nad nimi głowami, cmokamy z zachwytem, z pietyzmem komponujemy dokumentację szkolną. Bo znakomicie wiemy (*political correctness*), że m. in. kompetencje społeczne, obywatelskie, cyfrowe, ... to piękna i mądra fraza. Przy takim podejściu do kompetencji czynimy zeń zastonę dymną, wyrażającą się deklaracją, że na każdym przedmiocie, na każdej godzinie, ba – na specjalnie dedykowanym przedmiocie – rozwijamy wszystko, co kluczowe. Święty spokój gwarantowany oraz szyld: „jesteśmy placówką wspierającą indywidualny rozwój kompetencji” obstalowany. Nierzadkie to podejście w szkolnej strategii mimikry by, doprawiając każdą czynność i działanie nauczyciela i ucznia magicznym wyrażeniem *rozwój kompetencji*, mieć przekonanie, że osiągnęliśmy lub co najmniej zbliżyliśmy się do mistrzostwa pedagogicznego i sprostania wymaganiom systemu (podstawa programowa kształcenia ogólnego dla I, II i III etapu edukacyjnego zawiera setki stosowanych odwołań, choćby w kontekście wybranych metod pracy/uczenia się zawartych w „warunkach i sposobach realizacji przedmiotowych podstaw programowych”).

Niestety, edukacja zdalna dość istotnie obnażyła pozorną i niedoskonałość rozwijania kompetencji kluczowych w naszych placówkach; a w tych warunkach (szkoły on-line) umiejętność ich rozwoju i pomnażania byłaby jak znalazł. Zdecydowanie uwolniłaby wszystkich – nas nauczycieli, uczniów, poniekąd rodziców – od próżnego *przerabiania* podstawy programowej, udawania oceniania i odrabiania, markowania uczenia i uczenia się. Kompetencje kluczowe to inwestycja w siebie. Cel, droga, sens, wartość, przyszłość – fundament człowieka w wymiarze społecznym, obywatelskim, zawodowym i osobistym. Rozwijanie kompetencji klu-

czowych to **strategia organizacji procesu dydaktycznego i samego nauczania**. Analogicznie jak w przypadku oceniania kształtującego – w którym nie chodzi o technologię i mechanikę stawiania stopni szkolnych tylko właśnie o filozofię i strategię organizowania szkoły i uczenia. Konieczne do spełnienia warunki brzegowe, a może kamienie milowe (?) optymalnego klimatu rozwoju kompetencji kluczowych, nie są szczególnie odkrywczymi:

- **funkcjonalność** wiedzy w kontekście obserwowanej rzeczywistości i możliwego jej wdrożenia (zastosowania)
- **myślenie** w procesie poznawczym
- **działanie** jako imperatyw kreatywności, twórczej aktywności i życia
- **podmiotowość** i autonomia jako przestrzeń samorealizacji i współpracy
- **relacje** na gruncie wzajemnej ciekawości i poszanowania odmienności
- **radość** tworzenia.

Czegóż od szkoły chcieć więcej, gdy pracodawcy (i samo życie) oczekują dziś od statystycznych absolwentów: czytania ze zrozumieniem i komunikatywności, myślenia przyczynowo-skutkowego (matematycznego) i zaangażowania. Z takim bagażem umiejętności specjalistyczne zostaną w swoim czasie opanowane przez wszystkich na stanowiskach. Szkoła, obudź w uczniach **dziecko**. Niech na powrót odkryją w sobie:

- poznawczą dociekliwość (tysiąc-kroć zadawane pytania: a po co? a dlaczego? ale jak?)
- zapał realizacji marzeń
- radość zabawy (która odkrywa tajniki świata)
- fizyczną aktywność
- otwartość i ufność

by stawać się:

Człowiekiem języka (ojczystego) – rozumiejącym, wyrażającym, tworzącym, interpretującym wypowiedzi w mowie i piśmie – wykorzystującym pojęcia, uczucia, fakty, opinie w celu efektywnej i kreatywnej (twórczej) komunikacji.

Człowiekiem języków (obcych) – przejawiającym zdolność rozumienia, wyrażania oraz interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie; w odpowiednim zakresie kontekstów społecznych i kulturalnych.

Człowiekiem matematyki i nauk przyrodniczo-technicznych: myślącym logicznie i przestrzennie. Funkcjonalnie stosującym logiczne konstrukty: wzory, modele, wykresy, tabele, założenia interpretując i wyjaśniając świat przyrody; rozumiejąc procesy i globalne konsekwencje działalności ludzi.

Człowiekiem technologii cyfrowych – świadomie, krytycznie, wszechstronnie i odpowiedzialnie (etycznie) korzystającym z technologii cyfrowych do celów uczenia się, pracy i funkcjonowania w społecznościach; filtrującego treści, odbierającego je kontekstowo.

Człowiekiem kompetencji osobistych, społecznych i w zakresie uczenia się: świadomego siebie, swojego potencjału, możliwości i ograniczeń. Autorefleksyjnego, skutecznie zarządzającego zasobami i informacjami; konstruktywnie pracującego w zespołach ludzi. Kierującego swoim rozwojem. Mającym baczenie na osobisty dobrostan fizyczny, emocjonalny i moralny.

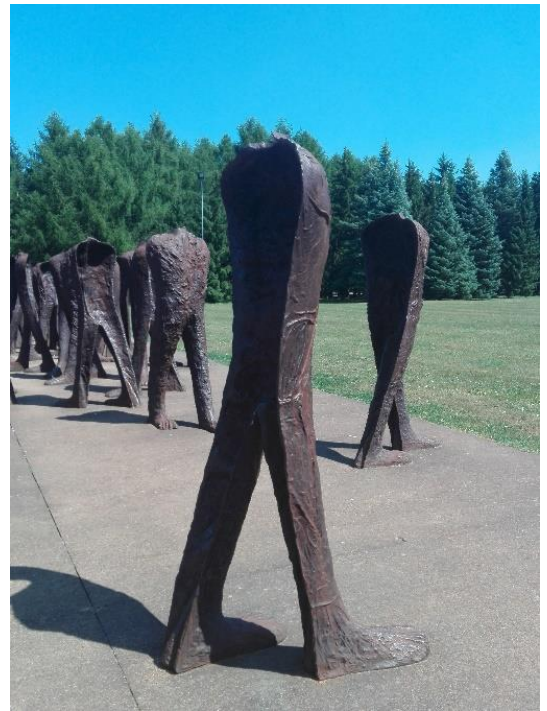
Człowiekiem kompetencji obywatelskich – rozumiejącego (na gruncie osiągnięć naukowych) mechanizmy społeczne i gospodarcze wspólnot, w których funkcjonuje. Kontekstowo tłumaczącym zjawiska globalne; Mającym potrzebę bycia użytecznym i pomocnym; wnoszącym czastkę siebie do wspólnego środowiska.

Człowiekiem przedsiębiorczym – który ma zdolność wykorzystywania pojawiających szans i pomysłów oraz przekształcania ich w wartość dla ludzi. Kreatywnego, podejmującego inicjatywę, współpracującym z innymi na rzecz planowania i zarządzania projektami mającymi wartość kulturalną, społeczną lub komercyjną. Aktywnym, innowacyjnym, twórczym.

Człowiekiem kultury – bywalcem, konsumentem, krytycznym odbiorcą; realizującym indywidualny gust i smak kultury. Funkcjonującym w dziedzictwie kulturowym pokoleń, analizując je i twórczo rozwijając.

Żeby takiego człowieka osiągnąć, potrzeba znaleźć pomysł na realizację – tej i następnych – podstaw programowych, koncentrując się na ocenie postępów uczniów niżli poziomu osiągnięć. Rzeczywistość, która nas otacza, może kontekstowo stanowić nieprzebrany motyw edukacji. Z brzegu biorąc do szkolnych dywagacji, analiz i obliczeń:

- ✓ skuteczność szczepionki AstraZeneca 70 proc. (95 proc. CI¹: 54,8 – 80,7 proc.).
- ✓ koncert walentynkowy Zenka Martyniuka w Teatrze Wielkim w Łodzi
- ✓ dlaczego woda kosztuje?
- ✓ Tokarczuk, manga czy Joanna Olech do poduszki?
- ✓ złoto dla naiwnych, czyli ambergold i pułapka franka (Chf)
- ✓ Mateusza Grzesiaka pomysły na sukces, osobisty?
- ✓ Trump unwanted on Fb
- ✓ efekt motyla z komina
- ✓ ...

Fot. E. Ruszkowska

¹ CI – przedział ufności. Dane za: *Tygodnik Powszechny*, 2021 nr 5

Budując wizję kompetentnych przedszkolaków

Justyna Dąbrowska, nauczyciel wychowania przedszkolnego w Przedszkolu nr 5 im. Misia Uszatka w Sieradzu

Zmiana to niewątpliwie proces, który ma miejsce w życiu zawodowym, osobistym, społecznym, kulturowym. Zmiana to integralna część każdego człowieka i jest konieczna do jego rozwoju na wielu płaszczyznach. Wydawałoby się, że jesteśmy z nią oswojeni, bo przecież codziennie napotykaemy na nowe doświadczenia, to jednak wciąż się jej obawiamy, gdyż nie wiemy jaki kierunek wybierze i co spotka nas na końcu tej drogi.

Moja droga zawodowa wiązała się z ciągłymi zmianami i niepewnością. Począwszy od rozpoczęcia pierwszej pracy jako referenta do spraw studentów, następnie referenta do spraw turystyki, nauczyciela przyrody i biologii a skończywszy na pracy nauczyciela wychowania przedszkolnego

w Przedszkolu nr 5 im. Misia Uszatka w Sieradzu. To mój czwarty rok pracy w przedszkolu i drugi w charakterze nauczyciela wychowawcy. Droga kręta i niepewna, jednak bogata w doświadczenia, rozwijająca umiejętność bycia elastycznym, podejmowania się nowych nieznanych wcześniej zadań i obowiązków. Daje mi to pewność spoglądania na zmianę jako coś nieuchronnego i koniecznego, żeby osiągnąć wyższy poziom. Jako młody nauczyciel w nowej placówce byłam koordynatorem innowacji pedagogicznej – organizacyjnej „Rozwijamy zainteresowania, zdolności i talenty w Krainie Misia Uszatka” oraz utworzyłam Stowarzyszenie „Sieradzanki” w ramach którego zrealizowałam 3 projekty. W obecnym czasie uczęszczam na kurs

kwalifikacyjny „Zarządzania Oświatą” prowadzony przez WODN w Sieradzu z myślą, że może kiedyś przyjdzie czas na kolejną zmianę w życiu. Jestem jednak przekonana o tym, że nic się nie dzieje bez wyższego zamysłu.

Fot. E. Ruszkowska

W ramach realizacji kursu i tematyki „Zmiana jako proces”, opracowałam plan wdrożenia jednej zmiany w swojej placówce. Wizja placówki którą miałabym kierować to ta, gdzie dzieci mogą rozwijać przede wszystkim swoje kompetencje życiowe, emocjonalne, społeczne w pełnym poszanowaniu dla samego dziecka. W atmosferze szacunku, zrozumienia jego potrzeb, a jednocześnie w poszanowaniu przez dziecko potrzeb osób, z którymi spotyka się w przedszkolu, domu, na ulicy w sklepie itd. Te wszystkie warunki spełnia ostatnio odkryta przeze mnie i od jakiegoś czasu praktykowana już w Polsce metoda wychowania dzieci w nurcie Pozytywnej Dyscypliny. Być może zaproponowany plan wdrożenia zmiany stanie się inspiracją do wprowadzenia podobnej zmiany w innych placówkach.

PLAN WDROŻENIA ZMIANY

Zastąpienie tradycyjnej metody wychowawczej na metodę wychowania w myśl Pozytywnej Dyscypliny.

I. Wprowadzeniu w moim przedszkolu programu wychowawczego Pozytywnej Dyscypliny jako głównego kierunku procesu wychowania dzieci.

II. Propagowanie teorii PD w celu rozwijania u dzieci umiejętności społecznych, emocjonalnych i życiowych wykorzystując nowatorskie metody wychowania bez kar i nagród w oparciu o wzajemny szacunek.

5 celów za wprowadzeniem metody PD:

1. Pomaga dzieciom mieć poczucie więzi (przynależności i znaczenia).
2. Jest jednocześnie uprzejma i stanowcza (okazuje szacunek i zachętę).
3. Jest skuteczna na dłuższą metę (kara może działać na krótką metę, ale przynosi negatywne rezultaty na dłuższą metę).
4. Naucza kluczowych umiejętności społecznych i życiowych budujących charakter (szacunku, troski o innych, rozwiązywania problemów, współpracy, umiejętności wnoszenia swojego wkładu).
5. Zachęca dzieci, aby odkrywały swoje zdolności i możliwości (wspiera konstruktywne wykorzystanie własnej mocy i autonomii).

III. Zmiana będzie dotyczyć nauczycieli przedszkola, personelu, rodziców, dzieci.

IV. W jaki sposób zostanie wdrożona metoda PD - przeszkolenie kadry nauczycielskiej, rodziców i personelu w następującym wymiarze:

- Udział w certyfikowanym szkoleniu Pozytywnej Dyscypliny i uzyskanie stopnia trenera, edukatora PD – 2 nauczyciele młodszy stażem, dyrektor.
- Zorganizowanie warsztatów dla rodziców z trenerem zewnętrznym PD.
- Zorganizowanie warsztatów dla pozostałej kadry nauczycielskiej, personelu z trenerem zewnętrznym PD.
- Utworzenie zespołu koordynującego proces wprowadzania zmiany – 3 trenerów.
- Utworzenie zespołu monitorującego proces wprowadzania zmiany w środowisku przedszkolnym nauczyciel - dziecko (badanie, analiza procesu, monitorowanie) – 1 trener + 2 nauczycieli przeszkolonych.
- Utworzenie zespołu monitorującego proces wdrażania metody PD w środowisku domu rodzinnego w relacji rodzic – dziecko) – dyrektor + 2 nauczycieli + Przedstawiciele Rady Rodziców z każdego oddziału przedszkolnego.
- Organizowanie comiesięcznych spotkań wspierających dla wszystkich nauczycieli przedszkola. Przedstawienie stopnia realizacji wprowadzanej metody, dzie-

lenie się sukcesami, porażkami wychowawczymi.

- Utworzenie zespołu obserwatorów zajęć (nauczyciele starsi stażem).
 - Zakup odpowiednich materiałów, potrzebnych narzędzi dla nauczycieli.
 - Edukowanie rodziców przez nauczycieli wychowawców poprzez wysyłanie drogą online odpowiednich materiałów, ćwiczeń – pomagających wdrożyć metodę w środowisku rodzinnym.
 - Utrwalanie wprowadzonych wzorców postępowania i nowych postaw.
- V. Terminy wprowadzania zmian:
- Powołanie zespołu do spraw badania klimatu społecznego przedszkola pod kątem jakości i charakteru życia przedszkolnego, obejmującego normy, wartości i oczekiwania wspierające poczucie bezpieczeństwa społecznego, emocjonalnego i fizycznego dzieci.
 - Zaproponowanie nauczycielom przedszkola „zmiany” metody wychowania dzieci w nurcie Pozytywnej Dyscypliny -na radzie w czerwcu – prezentacja (konieczności, unaocznienia pilności i nieuchronności zmiany), debata.
 - Poinformowanie personelu przedszkola o planowanych szkoleniach w związku z wprowadzeniem nowych metod wychowawczych – w czerwcu.
 - Poinformowanie rodziców o zamiarze wprowadzenia nowej metody wychowawczej w przedszkolu - w czerwcu.
 - Nauczenie dzieci niezbędnych umiejętności społecznych i życiowych-

wpisanie zajęć z metod PD w miesięczny plany pracy

- Przeprowadzenie warsztatów dla nauczycieli i personelu przed rozpoczęciem roku szkolnego – sierpień.
 - Wpisanie metody PD do rocznego planu pracy przedszkola.
 - Warsztaty dla rodziców z PD – w ciągu trwania roku szkolnego - wrzesień – październik.
 - Prowadzenie zajęć otwartych dla nauczycieli starszych stażem przez edukatorów wewnętrznych – w ciągu roku.
 - Prowadzenie zajęć otwartych dla rodziców przez nauczycieli wychowawców grup – w ciągu roku.
 - Przeprowadzenie ewaluacji procesu wprowadzania zmian – koniec roku szkolnego.
 - Przedstawienie sprawozdania z ewaluacji , podanie wniosków przez zespół ds. monitorowania wprowadzanej zmiany.
 - Rekomendacje do dalszej pracy- przez dyrektora .
- VI. Szkolenia dla certyfikowanych trenerów odbywać się będą poza placówką. Warsztaty dla pozostałych pracowników przedszkola i rodziców na terenie przedszkola.
- VII. Efekty wprowadzenia zmiany - wykształcenie młodych ludzi do bycia odpowiedzialnymi, pełnymi szacunku i zaradności członkami społeczeństwa.

Teoria wyboru i odpowiedzialność

Ewa Ruszkowska, nauczyciel konsultant WODN w Sieradzu

Fot. E. Ruszkowska

„(...) Postawa bycia odpowiedzialnym, to klucz do sukcesu dosłownie w każdej dziedzinie życia. (...) Ma ona zasadnicze znaczenie zarówno w psychologii, jak i etyce. Tworzy moralne podstawy funkcjonowania społeczeństwa” (N. Branden, 1999, s.14-15)

Teoria wyboru, której twórcą jest amerykański psychiatra William Glasser, pozwala ludziom zrozumieć siebie, innych ludzi oraz to, co każdego z nas motywuje do działania. Proces rozpoznawania konsekwencji

własnych wyborów wymaga czasu i nauki, ale pozwala budować dobre relacje z ludźmi i zaspokoić wrodzoną potrzebę bycia częścią społeczności. Przyczyną dyskomfortu w naszym codziennym życiu jest bardzo często nieumiejętność porozumienia się z osobami najważniejszymi w naszym życiu, więc koncentrując się na rozumieniu samego siebie i zdolności do oceny własnych wyborów możemy odpowiedzialnie mieć wpływ na budowanie relacji. Teoria wyboru pokazuje, jak przenosić akcent z zewnętrznych źródeł kontroli, ważnych w pierwszych etapach życia dziecka, na kontrolę wewnętrzną, samosterowność.

Teoria wyboru jest nurtem psychologii wolności osobistej, pozwalającej człowiekowi żyć tak, jak chce w miejscu, w którym jest, pod warunkiem, że weźmie za swoje życie odpowiedzialność.

Teoria wyboru w edukacji prezentuje model nauczania i koncentruje się na budowaniu u uczniów umiejętności rozumienia siebie samego, zdolności do oceny własnych wyborów oraz skuteczności własnych działań w zakresie szkolnych obowiązków. Austriacki neurolog i znany filozof, który przeżył Holocaust, Viktor Frankl, stwierdził, że między bodźcem a reakcją jest miejsce. To jest przestrzeń naszej mocy, w której mamy możliwość na wybranie właściwej odpowiedzi, na nasz rozwój i naszą wolność. Jest to przestrzeń zależna od naszych reakcji. Nasza przestrzeń wyboru.

Realizując tę teorię w praktyce, można zaprosić uczniów i nauczycieli do odkrywania własnych obszarów wolności i przestrzeni wyboru oraz uczyć odpowiedzialności.

Przybliżając Państwu teorię W. Glassera, chcę pokazać, a niektórym Czytelnikom przypomnieć, jedną ze strategii ćwiczonych niejednokrotnie w czasie szkolenia rady pedagogicznych i warsztatów.

Strategię tę stosujemy, kiedy zauważamy nieakceptowane zachowanie dziecka i chcemy nauczyć go refleksji oraz podejmowania zachowań, które nie będą szkodziły ani jemu, ani otoczeniu. Reagujemy od razu, nie czekając na wielki pożar, bo

wtedy, jak wiadomo, na działania prewencyjne jest za późno.

Niewątpliwa uroda tej strategii polega na tym, że pracujemy jedynie pytaniami, nie pouczamy, nie moralizujemy, a uczymy dziecko mieć wpływ. Mieć wpływ na samego siebie. Uczymy odpowiedzialności.

Strategia korygowania zachowań nieakceptowanych według Williama Glassera:

1. Pomóż uczniowi rozpoznać jego niewłaściwe zachowanie. Nie przyjmuj tłumaczeń. Nie prowokuj do formułowania tłumaczeń, pytając, dlaczego zachowuje się w określony sposób. To milowy krok, mający nauczyć dziecko, tego, że Jego zachowanie należy do Niego i od Niego zależy.

Np.: (Co zrobisz dziś rano przed klasą? Więc co mu zrobisz? A kogo popychałeś wczoraj na Sali gimnastycznej? Z kim jeszcze się biłeś w ciągu ostatniego tygodnia?)

2. Poproś ucznia o rozpoznanie różnych konsekwencji wywołanych kontynuacją jego niewłaściwego zachowania.

Np.: (Jakie mogą być tego skutki? Jakiego rodzaju kłopoty? Co mogłoby się stać z twoimi prawami ucznia? Gdyby zostały zniszczone rzeczy, kto musiałby za to zapłacić?)

3. Poproś ucznia o dokonanie oceny jego zachowania i wynikających z niego konsekwencji.

Np.: (Powiedzieliście o konsekwencjach. Chciałbyś, żeby tak się stało? Co zatem sądzisz o swoim zachowaniu?)

4. Pomóż uczniowi sporządzić plan wyeliminowania nieodpowiedniego zachowania.

Np.: (Jak myślisz, co mógłbyś zrobić, żeby w przyszłości unikać takiego zachowania jak w tym tygodniu? Powiedzieliście już wcześniej, co sądzisz o biciu się. Co to było? Co konkretnie mógłbyś zrobić, powiedzmy jutro, kiedy przydziesz na lekcje? Myślisz, że to się sprawdzi? Rób to przez tydzień, a potem powiesz mi, jak ci wychodzi!)

5. Pomóż uczniowi trzymać się planu lub ponieść konsekwencje, jeśli od niego odstąpi.

Pamiętajmy, że wzajemne stosunki, oparte na zaufaniu mają zasadnicze znaczenie w skuteczności stosowania tej strategii!

Zadbajmy o czas i miejsce na rozmowę, prezentujemy postawę szacunku do rozmówcy i w pełni ufamy dziecku i Jego słowom. Odpowiedzi na postawione pytania dziecko znajdzie w sobie. Jeśli odpowie nam, że nie wie, jak mogłoby zachować się inaczej, to dla nas, wychowawców

będzie sygnałem, by pokazać, nauczyć, przećwiczyć pożądane zachowania. A wtedy będziemy mieli gotowy, wynikający z autentycznych potrzeb, materiał do pracy na lekcjach do dyspozycji wychowawcy klasowego.

Literatura wykorzystana:

C.H.EDWARDS, „Dyscyplina i kierowanie klasą”, Warszawa 2006;

N.BRANDEN, „Odpowiedzialność. Jak polegać na sobie i znaleźć sens życia?”, Łódź 1999

Kompetencje kluczowe w edukacji przedszkolnej

Dorota Wiśniewska, nauczyciel konsultant WODN w Sieradzu

Rada Europejska zwróciła uwagę że „uczenie się przez całe życie musi obejmować uczenie się od wieku przedszkolnego do okresu po przejściu na emeryturę, w tym w ramach całego spektrum obejmującego formalne, pozaformalne i nieformalne uczenie się”

Wiek przedszkolny wiąże się z przygotowaniem się dziecka do pójścia do szkoły, to jest okres, w którym przed dzieckiem stoi wiele trudnych zadań rozwojowych związanych z rozwijaniem zmysłów, wyobraźni i intelektu, nabywaniem sprawności w zakresie kontroli emocji, ich rozumienia i rozpoznawania, nabywaniem samodzielności, umiejętności radzenia sobie w typowych sytuacjach edukacyjnych i umiejętności funkcjonowania w środowisku równieśniczym. W tym okresie dynamiczny rozwój mowy pozwala na poszerzenie wiedzy o otoczeniu, pojawia się zdolność ujmowania rzeczywistości w czasie przyszłym, teraźniejszym i przeszłym, dostrzeganie odmienności opinii, poglądów innych osób, pojawiają się nowe kategorie poznawcze w zakresie myślenia. Edukacja przedszkolna rozwijająca kompetencje kluczowe jest naturalnie powiązana z procesami rozwojowymi dziecka, np. rozwój mowy i poszerzanie się czynnego słownika pozwala na rozwijanie wielu kompetencji - kompetencji rozumienia i tworzenia informacji, kompetencji w zakresie wielojęzyczności, kompetencji osobistych, społecznych, uczenia się, kompetencji obywatel-

skich, natomiast zabawa jako podstawowa aktywność dziecka kształtuje inicjatywność, przedsiębiorczość, świadomość i ekspresję kulturalną. Ciekawość poznawcza dzieci i zadawanie pytań jest podstawą do rozwoju kompetencji rozumienia i tworzenia informacji, kompetencji matematycznych, kompetencji uczenia się. Szczególnie środowisko przedszkolne sprzyja wszechstronnemu rozwijaniu kompetencji dziecka i łączeniu procesu kształcenia z procesem wychowania, co daje możliwość kształtowania wszystkich składowych kompetencyjnych – wiedzy, umiejętności i postaw.

Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji

To kompetencje związane z procesem komunikowania się dziecka z dorosłymi i innymi dziećmi, z najbliższym otoczeniem dziecka, przystosowywaniem swojego sposobu porozumiewania się do sytuacji, w jakiej się znajduje. Ważne jest tu wsparcie w rozwoju mowy dziecka, otwarcie dziecka na świat języka mówionego i pisanego oraz rodzajów komunikacji wykorzystujących alternatywne kanały przekazu i odbioru. Jest to zarówno wyrażanie i interpretowanie pojęć, myśli, uczuć, faktów, opinii. Kształtowanie tej kompetencji w przedszkolu to również ukazywanie, wyjaśnianie kontekstów społecznych i kulturowych, wskazywanie na konieczność porozumiewania się dialogowego we wza-

jemnym funkcjonowaniu podczas nauki, zabawy i sytuacji zadaniowych. Konieczna jest też w zakresie tych kompetencji praca w oparciu o teksty literackie.

Kompetencje w zakresie wielojęzyczności

W edukacji przedszkolnej kompetencje związane z porozumiewaniem się w językach obcych wyraża się w otwarciu dziecka na doświadczenie inności i różnorodności językowej, kulturowej, obyczajowej. Istotne jest poznanie norm społecznych oraz aspektów kulturowych związanych z danym językiem, rozumienie różnic kulturowych oraz uwrażliwienie z jednej strony na ich bogactwo a z drugiej na kultywację lokalnych i narodowych tradycji (w tym językowych). Ważne jest poszerzenie perspektywy poznawczej dziecka i zachęcenie do aktywnego używania języka obcego w zabawie, w nauce, w kontaktach z ludźmi w sytuacjach codziennych. Wiek przedszkolny to czas budowania świadomości i wskazywania korzyści, jakie wynikają z umiejętności posługiwania się językiem obcym - nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów międzyludzkich, właściwe odbieranie i interpretowanie wzajemnych przekazów.

Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii

Ten rodzaj kompetencji pozwala na wykorzystywanie myślenia matematycznego nie tylko do uczenia się matematyki ale również w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji. Obejmują one zdolność i chęć wykorzystywania matematycznych sposobów myślenia (logiczne i przestrzenne) do opanowania, wykorzystywania i stosowania wiedzy oraz sposobów i metod objaśniających świat przyrody. Realizowane są w przedszkolu poprzez pracę w różnych obszarach, szczególnie istotne wydają się działania związane z doświadczeniami, eksperymentowaniem, sprawdzaniem, powtarzaniem procedur i instrukcji oraz weryfikowaniem wiedzy i odnoszeniem jej do codziennych sytuacji, które dziecko zna i w których może dokonywać uogólnień i uszczegółowień. Kompetencje te umożliwiają wykorzystywanie wiedzy do wyja-

śniania świata przyrody, a także formułowanie pytań i wyciąganie wniosków opartych na dowodach. Istotne jest uczenie rozumienia zmian powodowanych przez działalność ludzi oraz odpowiedzialność poszczególnych obywateli. Niezbędna wiedza to: znajomość zasad rządzących naturą i podstawowych pojęć naukowych, rozumienie wpływu nauki i technologii na świat przyrody.

Fot. W. Chlebowska

Kompetencje cyfrowe

Kompetencje cyfrowe obejmują umiejętność i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego. Sposobami realizacji tej kompetencji stają się w przedszkolu działania zmierzające do sprawnego korzystania z nowoczesnych źródeł i nośników informacji. Obszarem wskazanym w podstawie programowej jako szczególnie istotny z punktu widzenia rozwoju tej umiejętności, jest obszar związany z rozwojem intelektualnym wspomagany poprzez zabawy projektowe, konstrukcyjne oraz pracę techniczną i plastyczną. Dziecko w wieku przedszkolnym stopniowo wprowadzane jest w przestrzeń wirtualną, przez co zyskuje możliwość rozwijania wszystkich pozostałych kompetencji kluczowych. Niezbędne jest tu uczenie analizowania możliwości i potencjalnych zagrożeń związanych z Internetem i komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych. Kompetencje cyfrowe są związane są również z rozumieniem, w jaki sposób technologie społeczeństwa informacyjnego mogą wspierać kreatywność i innowacje, a także ze świadomością zagadnień dotyczących prawdziwości i rzetelności dostępnych informacji.

Fot. W.Chlebowska

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się

Ta kategoria kompetencji dotyczy konsekwentnego i wytrwałego uczenia się, zarówno indywidualnie, jak i w grupach, a także samodzielnego organizowania tego procesu. Kompetencje te obejmują znajomość własnych strategii uczenia się i potrzeb z tym związanych. Przedszkole to pierwsze metodyczne doświadczenie dziecka z uczeniem się ukierunkowane na osiągnięcie konkretnych celów. Istotne z perspektywy właściwego wdrażania do rozwoju tych kompetencji jest przygotowanie dziecka do różnych form nauki – pracy grupowej, w parach i indywidualnej oraz wyposażenie w wiedzę o różnorodnych sposobach uczenia się i uczenie wyboru swojego stylu uczenia się. Jest to również czas budowania motywacji do nauki, kształtowania perspektywy motywacji wewnętrznej, zadaniowej, ukierunkowanie wysiłków na cel. Ważne jest stworzenie dzieciom sytuacji, w których uczą się gospodarowania czasem przeznaczonym na zabawę, współpracując przy realizacji zadania i biorąc odpowiedzialność za wynik swoich działań i działań zespołu w którym pracują. Kompetencja ta jest kształtowana poprzez realizację wszystkich obszarów podstawy programowej wychowania przedszkolnego, a rezultaty w tym obszarze

są ściśle skorelowane z umiejętnościami i postawami nauczyciela oraz stosowanymi metodami nauczania, uczenie się. Ważnym elementem pracy nauczyciela jest zatem doskonalenie warsztatu pracy oraz podejmowanie działań ze świadomością powiązań między procesami edukacyjnymi z funkcjonowaniem edukacyjnym, społecznym i aktywnością codzienną dziecka.

Kompetencje obywatelskie

Są to kompetencje osobowe, interpersonalne i międzykulturowe, które obejmują zachowania przygotowujące dziecko do uczestnictwa w życiu społecznym. Obejmują zdolność do empatii, porozumiewania się w różnych środowiskach, negocjacji, wykazywania się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia, negocjowania a także radzenia sobie ze stresem. Niezbędne jest tutaj rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych środowiskach. Znaczącym elementem tej kompetencji jest współpraca, asertywność i prawość. Istotne jest poszanowanie praw człowieka, w tym równości, jako podstawy demokracji, uznanie i zrozumienie różnic w systemach wartości różnych religii i grup etnicznych. Kompetencje obywatelskie, rozumiane jako zdolność do stopniowego wychodzenia poza obszar rodziny, zmierzają do tego, by stwarzać dziecku warunki do pracy z innymi, pracy w grupie, w zespole by mogło podejmować odpowiedzialność za siebie i za grupę w której funkcjonuje. Przedszkole winno stać się miejscem budowania samorządności dzieci - warto włączyć je w część procesu podejmowania decyzji oraz poznawania przestanków, motywacji prowadzących do ich podejmowania. W kontekście edukacji przedszkolnej istotne jest, aby dziecko rozumiało obyczaje i sposoby funkcjonowania osób w różnych społecznościach, dostrzegało różnorodność zachowań, a stopniowo też różnorodność postaw, aby zmierzało w kierunku dokonywania wyborów, które mają realne konsekwencje i warunkują funkcjonowanie w grupie. Bardzo ważne jest budzenie zainteresowania dzieci otoczeniem domu i przedszkola, zachęcanie do podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego, działań dziecię-

cego wolontariatu, na miarę możliwości dzieci.

Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości

Oznaczają zdolność do wcielania pomysłów w czyn, w tym do planowania przedsięwzięć i ich realizacji zgodnie z zamierzeniami. Obejmują kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka. Kompetencje te obejmują działania zmierzające do rozwoju poczucia sprawstwa. Istotne na etapie wychowania przedszkolnego jest kształtowanie umiejętności twórczego myślenia, samodzielności, planowania działań oraz wdrażanie do konsekwentnego ich realizowania - umiejętności te inicjowane są w przedszkolu np. poprzez pracę metodą projektu, filozofowania czy projektowania okazji edukacyjnych oraz uczestnictwo w wydarzeniach, programach i akcjach tematycznych. Kompetencje te są kształtowane wielopłaszczyznowo, i co ważne, ich elementy powinny być obecne podczas wszystkich działań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych, w których uczestniczy dziecko.

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

Kompetencje te obejmują świadomość lokalnego, narodowego i europejskiego dziedzictwa kulturalnego oraz jego miejsca w świecie. Ważna jest tu znajomość najważniejszych dzieł kultury, w tym również współczesnej. Świadomość i ekspresja kulturalna jest niezbędna do rozwijania twórczych umiejętności, które mogą być skutecznie wykorzystane w różnorodnych sytuacjach. Praca w obszarze świadomości i ekspresji kulturowej ukierunkowana jest na twórcze wyrażanie idei, doświadczeń i emocji za pośrednictwem różnorodnych środków ekspresji: muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych. Doświadczenia takie pozwalają na wyrażenie przez dziecko różnorodnych stanów emocjonalnych, a przez to otwarcie się na nowości, wzmacniają inicjatywę, pomagają w nawiązaniu relacji. W kształtowaniu tej kompetencji ważne jest tworzenie dzieciom okazji do uczestnictwa w inicjatywach związanych z poznawaniem, przeżywaniem i kreowaniem kultury regional-

nej, jak również ukazywanie różnorodności zasobów i tradycji kultury narodu, kultury europejskiej i kultury świata.

Fot. W. Chlebowska

Profil kompetencyjny dziecka w wieku przedszkolnym w szczegółowy sposób określa podstawa programowa poprzez określenie zadań i wskazanie efektów.

Zadania przedszkola w podstawie programowej a kompetencje kluczowe - przykłady

Zadania przedszkola zamieszczone w podstawie programowej wychowania przedszkolnego zawierają wiele zapisów zobowiązujących nauczycieli do kształtowania u dzieci kompetencji kluczowych, np.

„Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki” – *kompetencje kluczowe: kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje obywatelskie, kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.*

„Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy” – *kompetencje kluczowe: kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętno-*

ści uczenia się, kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

„Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur” – kompetencje kluczowe: kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

„Przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne [...]” – kompetencje kluczowe: kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

„Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualność, oryginalność dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie” – kompetencje kluczowe: kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje obywatelskie, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informa-

cji, kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

„Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, [...] z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań” – kompetencje kluczowe: kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje cyfrowe.

„Systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole” – kompetencje kluczowe: kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Kompetencje kluczowe z punktu widzenia edukacji (wczesno) szkolnej

Justyna Glinkowska, nauczyciel doradca metodyczny w WODN w Sieradzu

Pokolenie obecnych uczniów klas młodszych będzie funkcjonowało w środowisku ciągłych przemian cywilizacyjnych. Pierwsze lata nauki dziecka mają ogromne znaczenie dla przyszłych sukcesów osobistych i zawodowych, edukacyjnych i społecznych.

Parlament Europejski zdefiniował osiem kompetencji kluczowych, które stanowią „połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji” oraz fundament podstawy programowej. ZALECENIE RADY z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Tekst mający znaczenie dla EOG) (2018/C 189/01)

W ramach odniesienia ustanowiono następujące kompetencje kluczowe (s. 7-13): [LINK](#)

Przykładowe działania wspomagające kształtowanie kompetencji kluczowych w edukacji wczesnoszkolnej:

- stworzenie przyjaznych, sprzyjających warunków do uczenia się dzieci (integracja klasy, budowanie społeczności klasowej, np. zabawy integracyjne, które wprowadzają w dobry nastrój i atmosferę, zapewniają bezpieczeństwo w zespole, uczą efektywnej komunikacji)
- stworzenie rozmaitych i akceptowalnych zasad obowiązujących w klasie

- zapoznanie dzieci z przestrzenią szkolną (świetlica, biblioteka, gabinet dyrektora)
- uświadomienie uczniom, że są częścią społeczności szkolnej
- stosowanie właściwie dobranych metod, strategii motywacyjnych, oceniania wspierającego
- tworzenie sytuacji edukacyjnych, które sprzyjają samodzielnemu rozwiązywaniu problemów, sprzyjających kreatywności i twórczości
 - pobudzanie ciekawości
 - praca przez doświadczanie i uruchamianie zmysłów
 - stosowanie informacji zwrotnej
 - uświadomienie uczniom możliwości zastosowania zdobytej wiedzy w praktyce
- zachęcanie uczniów do zadawania pytań oraz poszukiwania odpowiedzi
- jeśli to możliwe, odpowiadanie na pytania innym pytaniem, aby skłonić uczniów do zastanowienia się, wykorzystania posiadanej wiedzy w celu znalezienia odpowiedzi
- wspieranie i monitorowanie pracy klasy, nie wyręczanie w realizacji zadań
- przekonywanie uczniów do wyznaczenia własnych celów w zakresie uczenia się
- projektowanie zadań domowych wykorzystujących również wiedzę z życia codziennego
- rozwijając każdą z kompetencji, opieranie się na posiadanych już przez dziecko umiejętnościach
- rezygnacja z metod podających na rzecz metod poszukujących
- wykorzystywanie różnych źródeł wiedzy
- aktywizowanie wszystkich uczniów

Metody sprzyjające kształtowaniu kompetencji kluczowych w edukacji wczesnoszkolnej:

- 1. Kompetencje rozumienia i tworzenia informacji**
 - praca z tekstem źródłowym
 - metody aktywizujące np. mapa mentalna, metaplan, drzewko decyzyjne
- 2. Kompetencje w zakresie wielojęzyczności**
 - metoda projektu edukacyjnego
 - ćwiczenia bazujące na pracy w parach lub w grupach

3. Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii

- metoda projektu edukacyjnego
- obserwacja, doświadczenie, eksperyment
- wycieczki edukacyjne, zajęcia terenowe
- metoda problemowa

4. Kompetencje cyfrowe

- metoda projektu edukacyjnego
- praca w oparciu o programy/aplikacje np. Office 365 (TEAMS, One Note, FORMS), Padlet, Canva, Glogster, dysk Google

5. Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się

- metoda projektu edukacyjnego
- drama
- debata
- metoda portfolio

6. Kompetencje obywatelskie

- metoda projektu edukacyjnego
- dyskusja/debata
- metody problemowe
- wolontariat

7. Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości

- metoda projektu edukacyjnego
- dyskusja
- debata
- metody problemowe

8. Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

- udział w koncertach, przedstawieniach i audycjach muzycznych
- lekcje w salach koncertowych, szkołach muzycznych, muzeach
- współtworzenie koncertów, prezentacji, imprez muzycznych
- spotkania z artystami
- poznawanie lokalnego folkloru muzycznego i jego twórców, w miarę możliwości współtworzenie kultury regionalnej w powiązaniu z instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem kultury i sztuki
- udział w przeglądach, festiwalach i konkursach muzycznych
- udział w konkursach plastycznych.
- lekcje w galeriach, muzeach, obiektach sakralnych, pracowniach twórców

- wycieczki, w tym zajęcia plenerowe
- tworzenie wystaw prac własnych, klasowych i szkolnych
- zwiedzanie wystaw
- spotkania z artystami
- poznawanie zabytków i twórców regionu oraz, w miarę możliwości, współtworzenie kultury regionalnej w powiązaniu z instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem kultury i sztuki

Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie jednostki potrzebują do samorealizacji, zatrudnienia oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. **Wszyst-**

kie kompetencje kluczowe są jednakowo ważne, ponieważ każda z umiejętności może mieć wpływ na osiągnięcie sukcesu w społeczeństwie opartym na wiedzy. Wiele kompetencji nakłada się, aspekty istotne dla jednej dziedziny będą wspierać kompetencje w innej. Umiejętności w zakresie czytania, liczenia oraz technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK) tworzą niezbędną podstawę uczenia się, natomiast kreatywność, inicjatywa, rozwiązywanie problemów, ocena ryzyka, podejmowanie decyzji i efektywne zarządzanie emocjami odgrywają ważną rolę we wszystkich kompetencjach kluczowych.

Kompetencje kluczowe w edukacji zawodowej czyli jak przygotować fachowca, aby zrobił klucz, który zadziała?

Ewa Marciniak-Kulka, wicedyrektor WODN w Sieradzu

Kompetencje o charakterze uniwersalnym potrzebne od zaraz – to zdanie **pracodawców** oczekujących na dobrze przygotowanych do podjęcia pracy absolwentów szkół. Chętnie zatrudnimy absolwentów, którzy są przygotowani do zawodu, ale przede wszystkim do współpracy z innymi pracownikami, komunikacji z klientami, potrafią planować, organizować, szacować, korzystać z informacji w różnych formach, porozumiewać się w językach obcych oraz są odpowiedzialni podczas wykonywanej pracy.

Nie jesteśmy dobrze przygotowani do skupienia się na kształtowaniu kompetencji kluczowych – tak twierdzą w większości **nauczyciele kształcenia zawodowego**. Koncentrujemy się na meritum, czyli profesjonalnych kompetencjach w zawodzie. Mamy też ograniczony czas kształcenia, a podejmowanie działań zmierzających do jednoczesnego kształtowania kompetencji kluczowych, wymaga większego jego zaangażowania.

Założenia **systemowe** dla edukacji publicznej w oświatowych aktach prawnych zawierają szereg wskazań dotyczących obowiązku kształtowania kompetencji kluczowych.

W edukacji realizowanej zgodnie z podstawami programowymi wszyscy nauczyciele prowadzący edukację na danym etapie edukacyjnym powinni realizować zadania szkoły opisane w części wprowadzającej podstawy programowej kształcenia ogólnego.

Podstawy programowe kształcenia w zawodach nakładają obowiązek takiego organizowania edukacji, aby możliwe było osiągnięcie efektów opisanych w jednostkach takich jak: **Kompetencje personalne i społeczne** (szkoły branżowe I-go stopnia) i **Organizacja pracy małych zespołów** (technika i branżowe szkoły II stopnia oraz odpowiednie kwalifikacyjne kursy zawodowe). Te efekty wpisują się w zakres kompetencji kluczowych, dopełniają te z edukacji ogólnokształcącej i powinny wyznaczać kierunek naturalnej kontynuacji rozwoju osoby uczącej się w tym obszarze.

Kształtowaniu kompetencji kluczowych sprzyjają również niektóre grupy wymagań z zakresu doradztwa zawodowego. Są to: **Poznanie własnych zasobów, Rynek edukacyjny i uczenie się przez całe życie, Planowanie własnego rozwoju i podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych**.

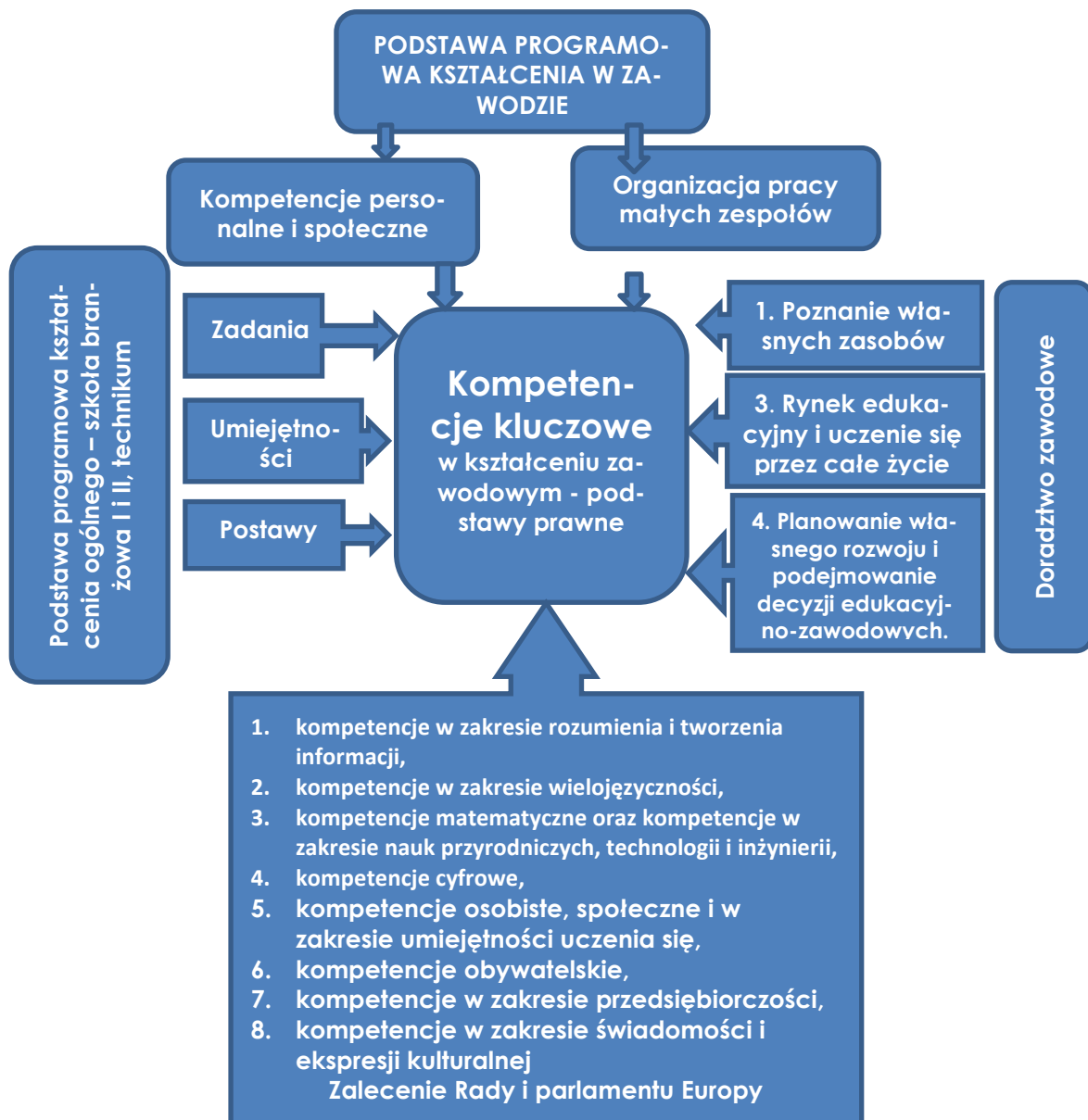
Klamrą spinającą jest Zalecenie Rady Europy i Parlamentu Europejskiego z dnia 22

maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Oto lista tych kompetencji:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk

przyrodniczych, technologii i inżynierii,

- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie,
- kompetencje w zakresie przedsiębiorczości,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Rys.1. Kształtowanie kompetencji kluczowych w kształceniu zawodowym – podstawy prawne

Tak wygląda świat uwarunkowań kształtowania kompetencji kluczowych.

Jak połączyć oczekiwania pracodawców z możliwościami szkół i nauczycieli oraz

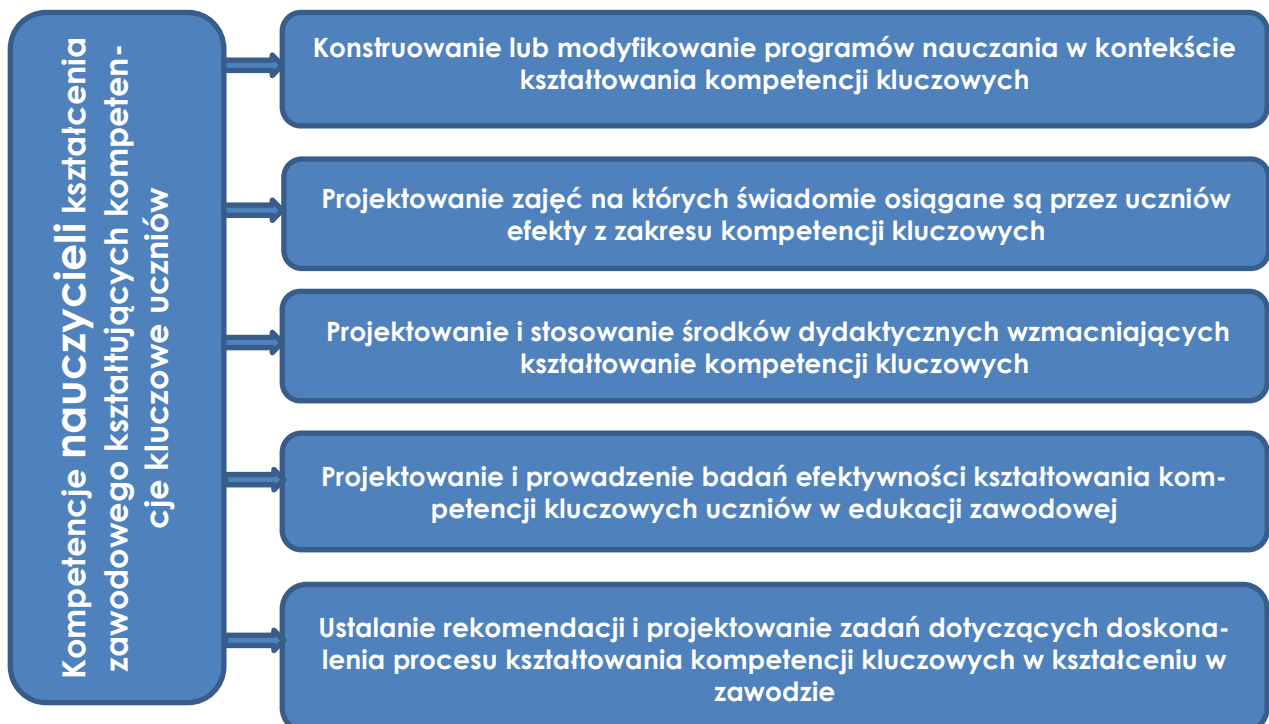
wymaganiami zawartymi w prawie oświatowym i zaleceniach zewnętrznych, aby osoba ucząca się miała możliwość opty-

malnego kształtowania kompetencji kluczowych?

1. Świadomość
2. Aktywność
3. Efektywność

Te trzy filary wydają się niezbędne w organizacji kształcenia, aby można było osiągać efekty, które nie są pierwszymi w hierarchii ważności rozumianej tradycyjnie. W **świadomości** nauczyciela kształcenia zawodowego jest głęboko zakorzenione przekonanie dotyczące potrzeby, a nawet konieczności, stworzenia warunków do osiągnięcia przez uczniów sprawności we właściwym lokowaniu i oznaczaniu towarów na półkach sklepowych (zawód sprzedawca). Czy jednak zawsze towarzyszy temu kształtowanie umiejętności zaplanowania wykonania tej pracy, wyboru rozwiązania kreatywnego, zadbania o oryginalność prezentacji, a nie tylko technologiczną jej poprawność. Jak jest w praktyce, to zależy zarówno od nauczyciela, kreatora procesu edukacyjnego, jak i od ucznia, uczestnika (odbiorcy) tego procesu. Mówiąc o kompetencjach kluczowych, warto uświadamiać sobie, że są

one zawsze tymi towarzyszącymi, współistniejącymi. Aby mogły być użyteczne, powinny być kształtowane nie na oddzielnych zajęciach edukacyjnych, tylko podczas każdej formy edukacji szkolnej jak i ustawicznej. Wtedy w świadomości osoby uczącej się buduje się obraz ich praktycznego wymiaru. W przeciwnym wypadku to będzie obraz sztucznej „dobrej zabawy” w integrację lub ewentualnie trening kreatywności w różnych niezobowiązujących dziedzinach. Nauczyciel zawodu, zarówno w wymiarze teoretycznym jak i praktycznym, już na etapie planowania procesu czyli autorstwa lub wyboru programu nauczania, powinien uświadamiać sobie kontekst zarówno merytoryczny jak i metodyczny kształtowania kompetencji kluczowych w harmonii z kompetencjami właściwymi dla technologii w zawodzie. Ta świadomość powinna wędrować dalej przez poszczególne ogniwa procesu edukacyjnego. W realizacji zajęć świadomie powinny być aranżowane sytuacje sprzyjające kształtowaniu kompetencji kluczowych przejawiające się w modelowaniu nowych zadań, ocenianiu, organizacji pracy.

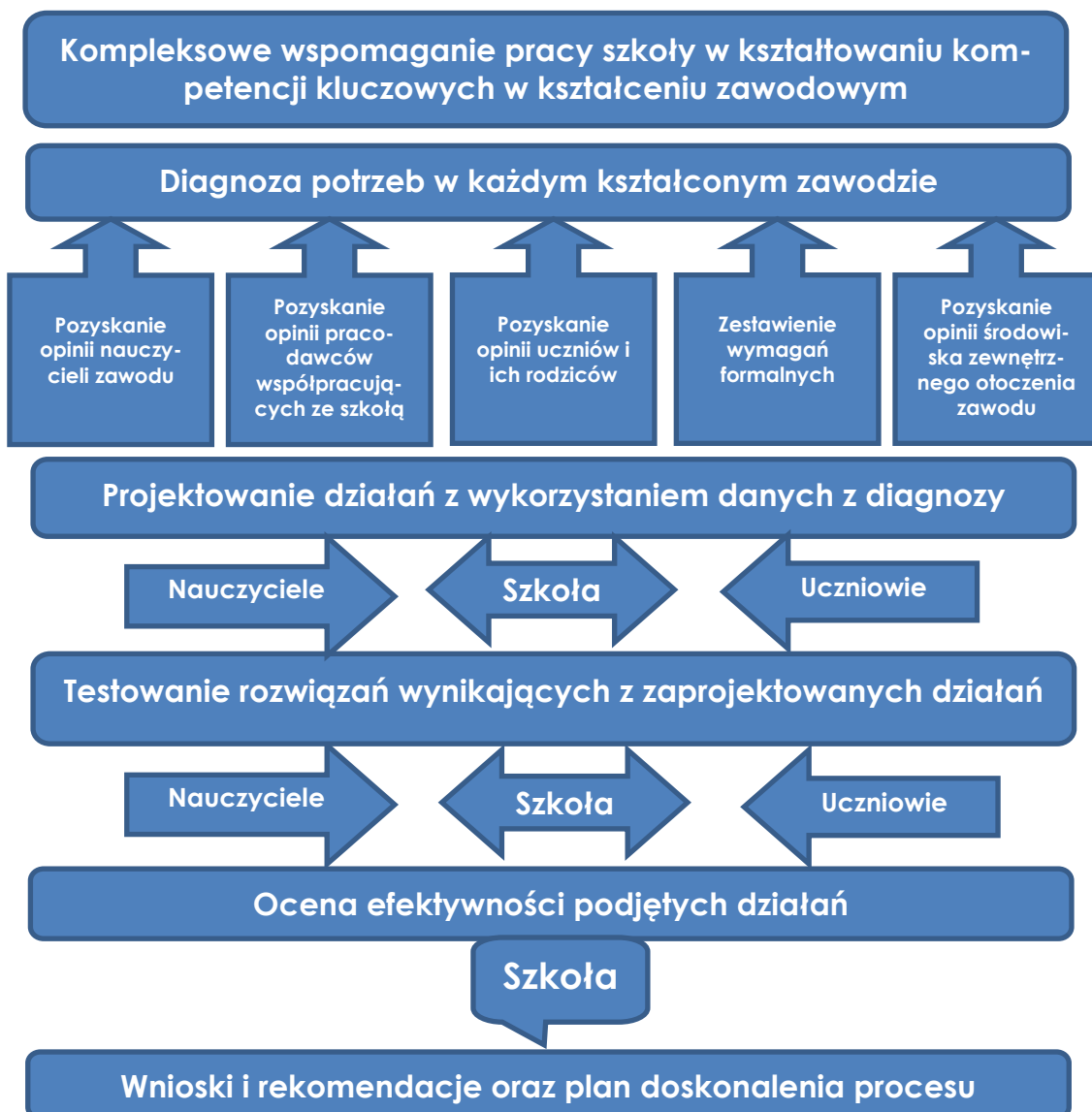
Rys. 2. Kompetencje nauczycieli kształcenia zawodowego niezbędne w kształtowaniu kompetencji kluczowych uczniów

Świadomość jest punktem wyjścia. Jednak jeśli nie towarzyszy jej **aktywność** rozumia-

na jako systematyczne włączanie konkretnych elementów kompetencji kluczowych

do codziennej rzeczywistości edukacyjnej, to proces utknie na poziomie intencji. Warto się zastanowić, czy każdy nauczyciel zawodu jest w stanie sprostać takiemu wyzwaniu. Z pewnością poradzą sobie wszyscy nauczyciele z pasją. Jednak jest ich niewielu. Co może pomóc? Dobrze zorganizowane doskonalenie. Dlatego warto zaapelować do dyrektorów szkół kształcących w zawodach o takie organizowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli zawodu, aby odbyli trening praktycznego kształtowania kompetencji kluczowych w obszarze ich codziennej pracy

pedagogicznej. Wtedy nabędą koniecznego doświadczenia, które może być siłą napędową ich aktywności w tej sferze. Najbardziej sprzyjającą formą takiego doskonalenia jest kompleksowe wsparcie szkoły. Wypracowuje się podczas jego trwania praktyczne rozwiązania do zastosowania w miejscu, czasie i przede wszystkim w miejscu z uwzględnieniem możliwości i potrzeb uczniów. Zatem jest pewność oczekiwanego poziomu efektywności procesu w wymiarze świadomości i aktywności nauczycieli.

Rys.3. Projektowanie wspomagania pracy szkoły w kształtowaniu kompetencji kluczowych uczniów w kształceniu zawodowym.

Co jednak z **efektywnością** kształtowania kompetencji kluczowych uczniów? Największy problem związany jest z właściwym doбором narzędzi mierzenia tej efektywności. Wymiar ich ukształtowania jest dość trudny do ustalenia. Trudno je zinterpretować w kontekście oceniania przedmiotowego. Z logicznego punktu widzenia najbardziej zasadna wydaje się, komunikacja zwrotna. Jednak ze względu na jej sporadyczne wykorzystywanie w ocenianiu w kształceniu zawodowym, nie jest strategią powszechnie i sprawnie wykorzystywaną w codziennej praktyce szkolnej. Tu pojawia się kolejny obszar, gdzie warto byłoby zadbać o kompetencje kadry. Zwłaszcza w zakresie, formułowania wymagań edukacyjnych związanych z kształtowaniem kompetencji kluczowych uczniów, stosowania informacji zwrotnej, analizowania wyników kształcenia.

Organizowany w systemie oświaty proces edukacyjny powinien być koncepcyjnie domknięty. Dlatego kształtowanie kompetencji kluczowych podczas edukacji zawodowej również należy tak potraktować. Powinny one znaleźć odzwierciedlenie

w programach nauczania jako zintegrowana całość połączenia funkcjonalnego podstawy programowej kształcenia w zawodzie, podstawy programowej kształcenia ogólnego odpowiedniego etapu edukacyjnego, wymagań w zakresie doradztwa zawodowego i zaleceń Rady i Parlamentu Europejskiego. To punkt wyjścia do odpowiedzialnej realizacji zajęć, prowadzenia badania efektywności procesu i podejmowania działań związanych z jego doskonaleniem.

Kompetencje kluczowe opisane w różny sposób w wielu dokumentach, odzwierciedlają istotną potrzebę dokonywania zmian również w kształceniu zawodowym. Jest społeczna potrzeba ich kształtowania artykułowana przez pracodawców i odzwierciedlana wynikami prowadzonych badań. Warto więc zadbać o dobre przygotowanie szkół kształcących w zawodach i organizatorów kwalifikacyjnych kursów zawodowych do odpowiedzialnego, atrakcyjnego i skutecznego kształtowania kompetencji kluczowych osób uczących się zawodu.

Kompetencje cyfrowe czy rozwijają, a może przeszkadzają w rozwoju?

Monika Konicka, nauczyciel wychowania przedszkolnego w Przedszkolu Miejskim nr 163 w Łodzi

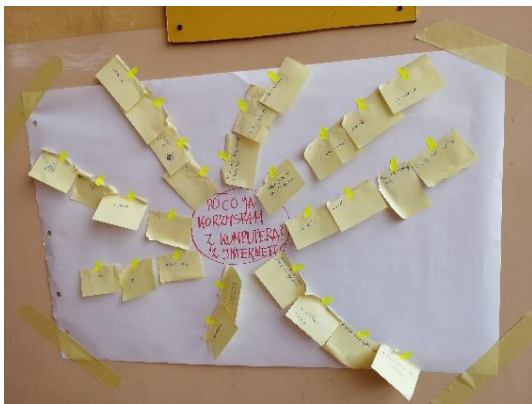
(Nieco przewrotny tytuł rozważań o tym, że kompetencje cyfrowe to także umiejętność właściwego korzystania z technologii cyfrowych- dopisek redakcji)

Ekrany służą na wiele nieocenionych sposobów, dają dostęp do świata zapewniając wszelkiego rodzaju udogodnienia i rozrywki. Proporcjonalnie jednak do coraz większej ilości czasu spędzonego przed ekranami, tracimy coś co ma dla człowieka ogromną wartość - sposób myślenia, przeżywania. Tracimy głębię myśli i uczuć, głębię w relacjach i we wszystkim, co robimy. Psycholodzy apelują - rodzice coraz częściej udostępniają dzieciom nowe technologie w efekcie nawet 75% dzieci sześciolatków sprawnie posługuje się nowymi technologiami podczas gdy 9% umie samodzielnie zasznurować buty. Wyniki

pierwszych psychologicznych i społecznych konsekwencji izolacji społecznej oraz edukacji zdalnej u dzieci zasmucają. Przetłumaczane treściami informacyjnymi i nadmierne korzystanie z dobrodziejstw techniki około osiem godzin dziennie włączając w to weekendy to dla układu nerwowego 6-8 latka jest nie do przerobienia, Dzieci sobie z tym nie radzą. Mogą być drażliwe, wybuchowe, mieć kłopoty z zasypianiem bądź nadmiernie pobudzone, psotne, hulaśliwe.

Wg badań amerykańskiej Akademii Pediatryi maksymalny czas dziecka spędzony

przed komputerem nie powinien przekraczać 2 godzin dziennie. Jak to wygląda w rzeczywistości nauki zdalnej Upubliczniony raport Instytutu Matki i Dziecka głosi że 40% jedenastolatków i 50% trzynastolatków w dni w środtku tygodnia spędza przed komputerem więcej niż 2 godziny; w weekendy 60% więcej niż dwie godziny a 20% więcej niż 4 godziny. Zaburzenia mowy, zaburzone relacje społeczne, otyłość, zaburzenia rytmu serca, rytmu dobowego, szybko rosnące ryzyko uzależnienia - to tylko nieliczne skutki czasu spędzonego przed komputerem.

Fot. E. Ruskowska

GDZIE ZNALEŹĆ DYSTANS ?

Musimy do perfekcji opanować sztukę odłączania się. Już w starożytności ludzie odkryli sprytny sposób na ucieczkę z tłumu...

DOBRE PRAKTYKI - WYMIANA DOŚWIADCZEŃ

Treści przyrodnicze inaczej...

Anna Guć, nauczyciel konsultant WODN w Sieradzu

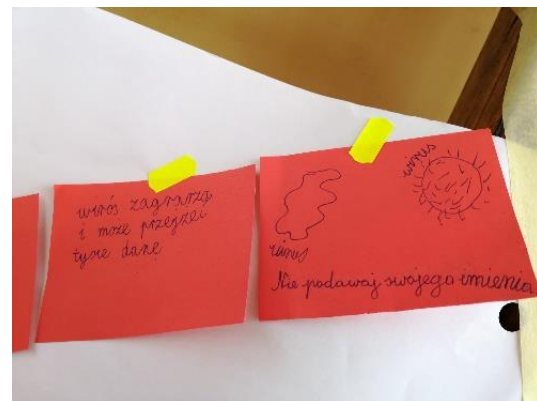
Czy podczas realizacji treści przyrodniczych można doskonalić umiejętności matematyczne, polonistyczne...? A może podczas lekcji: języka polskiego lub matematyki można poznawać treści przyrodnicze? Odpowiedzi na postawione pytania znajdują Państwo w podanych przykładach. Proponowane zadania powstały podczas współpracy z WWF Polska przy tworzeniu Programu Edukacji Przyrodniczej „Przyjaciele Pandy” dla klas I-III szkoły podstawowej.

Dla poratowania naszego życia może nam przyjść z pomocą stoickie przestanie. Lucjusz Anneusz Seneka okazał się wnikliwym obserwatorem rzeczywistości i może pokazać naszemu pokoleniu (korzystającemu w maksymalnym stopniu z najnowszych zdobyczy techniki) nową perspektywę. Być może zastosujemy ją w naszej rzeczywistości...

„Przymuszam bowiem mój umysł by zwracał uwagę na siebie i nie dał się pociągnąć ku rzeczom zewnętrznym. Na zewnątrz może sobie wszystko rozbrzmiewać różnymi tonami, byleby wewnątrz nie było żadnego zgiełku”

Jednak musimy pamiętać, że dziecko w wieku szkolnym nie jest w stanie samodzielnie zachować higienę cyfrową, niestety nawet wielu dorosłych tego nie potrafi.

Być może cyfrowe urządzenia w przyszłości mogłyby pytać nas przy włączaniu jak bardzo podłączony chcę być... natomiast już od teraz zastanówmy się czy kompetencje cyfrowe rozwijają i w jaki sposób poszukać „wyjścia ewakuacyjnego” do życia!

Fot. E. Ruskowska

Jakie rzeki wpadają do Morza Bałtyckiego?

Przykład połączenia edukacji przyrodniczej z elementami edukacji polonistycznej. Zadania dla ucznia:

- Spośród liter podanych w nawiasie jedna jest właściwa. Wybierz ją i uzupełnij w tekście brakujące litery. Pamiętaj, że nazwy własne piszemy wielką literą.
- Odszukaj na mapie Polski rzekę: Wisłę i Odrę. Wskaż na mapie ich początek czyli źródło i koniec czyli ujście.

Wiśla to najdłuższa rzeka (P/p) ...olski o długości 1047 kilometrów. Źródła czyli początek rzeki znajdują się na zachodnim stoku (B/b)....araniej Góry w (B/b)...eskidzie Śląskim, który jest jednym z pasm gór (K/k)...arpat. (W/w)...iśla wpływa do Zatoki (G/g)...dańskiej, która jest częścią Morza (B/b)...ałtyckiego. Drugą pod względem długości rzeką jest Odra, jej długość wynosi 854 kilometry. Źródła (O/o)...dry znajdują się w (C/c)...zechach. Płyynie na północ, wzdłuż granicy z Niemcami, aby wpłynąć do Zalewu (S/s)...zczecińskiego, który jest częścią (M/m)...orza Bałtyckiego.

Jakie ryby żyją w morzach a jakie w rzekach i jeziorach?

Przykład połączenia edukacji przyrodniczej z elementami edukacji polonistycznej i matematycznej. Zadania dla ucznia:

- Spośród przedstawionych w tabeli liter wykreśl wszystkie małe litery a z pozostałych wielkich liter odczytaj nazwy ryb.

Ś	a	S	A	N	D	A	C	Z
L	b	o	k	a	n	r	z	y
E	t	D	P	ł	O	Ć	y	S
D	a	O	t	w	o	s	k	Z
Ż	m	R	y	O	K	O	Ń	P
n	z	S	c	b	j	k	l	R
w	u	Z	u	L	l	N	p	O
q	p	f	w	a	e	r	m	T
S	Z	C	Z	U	P	A	K	a

- Wyszukaj i wypisz nazwy ryb morskich, jeśli wiesz, że są zapisane przez litery ułożone pionowo: 1..... 2..... 3. Wyszukaj i wypisz nazwy ryb słodkowodnych, jeśli wiesz, że są zapisane przez litery ułożone poziomo. 1....., 2, 3.....,4....., 5

Poznajemy ryby.

Połączenie edukacji plastycznej z elementami edukacji przyrodniczej, matematycznej i polonistycznej. Zadania dla ucznia:

- Przeczytaj uważnie opisy ryb. Na podstawie podanych informacji o ich wyglądzie, przygotuj rysunki ryb.

- Wpisz nazwy ryb w kolejności od najmniejszej do największej. 1..... 2.....3. 4....
- Wyszukaj w opisach i wypisz nazwy ryb, które : występują tylko w wodach słodkich: 1....., 2....., 3..... oraz w wodach słodkich i stonych 1

Opisy ryb: a) Sandacz – ciało wydłużone, o długości 50-80 cm. Grzbiet szarzielony lub szarobrzowy, boki jaśniejsze, brzuch biały a na grzbiecie charakterystyczne dwie płetwy. Występuje w jeziorach i rzekach. b) Ukleja – wydłużone wąskie ciało o długości 10-20 cm pokrywają srebrzyste łuski. Płetwa ogonowa z głębokim wycięciem. Występuje w rzekach, jeziorach, stawach. c) Lin – krótkie, krępe ciało o długości 30-40 cm. Grzbiet i boki ciała ma szarzielone lub żółtozielone, brzuch jaśniejszy i charakterystyczne zaokrąglone wszystkie płetwy. Występuje w jeziorach i rzekach. d) Płóć – ciało wypukłe na grzbiecie, o długości 40-50 cm, pokryte srebrzystymi łuskami. Oko i płetwy mają kolor czerwony. Występują w jeziorach, rzekach, stawach i wodach przybrzeżnych Bałtyku.

Ptaki osiadłe i odlatujące.

Połączenie edukacji polonistycznej i matematycznej z elementami edukacji przyrodniczej. Zadania dla ucznia:

- Z ciągu liter zamaluj te, które są oznaczone liczbą parzystą, a z pozostałych liter powstaną nazwy ptaków osiadłych, czyli takich które możemy spotkać przez cały rok w naszym kraju .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
d	a	z	o	i	s	ę	p	c	z
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
i	k	o	n	ł	a	w	a	r	y
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
ó	g	b	o	e	o	l	a	s	y
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
r	z	o	w	k	p	a	b		

- Z ciągu sylab zamaluj te, które są oznaczone liczbą nieparzystą a z pozostałych utóź nazwy ptaków migrujących, czyli które odlatują na zimę w poszukiwaniu pożywienia.

1	2	3	4	5	6	7	8
da	bo	kos	cian	la	du	to	dek
9	10	11	12	13	14	15	16
czar	ja	ka	skół	tyk	ka	wa	wil
21	22	23	24	25	26	27	28
ska	ga	bar	sło	tek	wik	je	

Ile zużywamy wody?

Połączenie edukacji przyrodniczej z edukacją matematyczną i polonistyczną. Zadania dla ucznia:

- Wykonaj działania matematyczne a dowiesz się, ile zużywamy wody podczas wykonywania wybranych codziennych czynności.
- Wybierz i zamaluj na zielono te czynności, podczas których możemy oszczędzać wodę.
- Napisz, co możemy zrobić, żeby zmniejszyć zużycie wody w naszych domach?

Kąpiel w wannie	20+50+ 40+10	= litrów
Krótki prysznic	120-20-30-10	= litrów
Jednorazowe spłukanie toalety	30+20-40	= litrów
Jednorazowe zmywanie naczyni pod bieżącą wodą	100-10-10-45	= litrów
Zmywanie naczyń w zmy- warce	30-10-5-5-3	= litrów
Cykl prania w pralce	50+20+20+20	= litrów

Wiersz o sznurku.

Edukacja przyrodnicza i polonistyczna. Zadania dla ucznia:

- Odczytaj wiersz I. Sikiryckiego „Sznurek Janka”.

Tuż za szkołą bardzo blisko,
Było miejsce na boisko.
Kiedyś tam wyrzucił Jurek
Poplątany, stary sznurek.
A nazajutrz obok sznurka,
od banana spadła skórka,
wyrzucona przez Karola.
Tam też wkrótce Jaś i Ola
Wyrzucili bez wahania
swoje torby po śniadaniach.
Stos papierków po cukierkach
Wysypała tam Walerka.
Na papierki spadła ścierka,

I od lodów sto patyków,
Pustych kubków moc z plastyku,
Wyskubane słoneczniki
Jeden kalosz, nauszники,
stare trampki, piłka z dziurką,
połamane wieczne piórko,
Kilka opon od rowerów
i ogromny stos papieru.
Oto tak, od sznurka Jurka
Wnet urosła śmieci górka.
A z tej górki – wielka góra,
której szczyt utonął w chmurach.
Nie ma miejsca na boisko,

Jakaś pusta bombonierka.

lecz śmietnisko mamy blisko.

- Na podstawie wiersza odpowiedź na pytania: Co powstało na boisku? Jak i dlaczego zmieniło się otoczenie szkoły? Jakie odpady trafiły na śmietnisko? Czy można to jeszcze zmienić?
- Korzystając z informacji w tabelce sprawdź na jakie pytania odpowiadają wybrane części mowy.
- Wyszukaj i podkreśl w tekście wiersza części mowy: czasowniki na niebiesko, przymiotniki na zielono, rzeczowniki na czerwono a liczebniki na żółto.

Rzeczownik – kto ? co ?	Czasownik – co robi? co się dzieje?
Przymiotnik – jaki? Który? czyj?	Liczebnik – ile? który?

Kompetencje kluczowe uczniów kształtowane podczas zajęć z wykorzystaniem technologii geoinformacyjnych (GIS)

Małgorzata Ziarnowska, nauczyciel konsultant WODN w Sieradzu

Technologie geoinformacyjne wkroczyły do geografii, jako cyfrowe formy opisu przestrzeni, zastępujące metody kartograficzne. Geoinformacja pozwala na pozyskiwanie i przetwarzanie zbioru danych przestrzennych, ich prezentację, analizę i interpretację w celu poznania przestrzeni geograficznej oraz identyfikacji związków zachodzących między elementami tej przestrzeni.

Stosowania GIS domaga się podstawa programowa nauczania geografii. W szkole podstawowej mamy tylko ogólny zapis odnoszący się do celów kształcenia geograficznego, które wg niej powinno odbywać się przez:

1. Traktowanie mapy (w tym cyfrowej) jako podstawowego źródła informacji oraz pomocy służącej kształtowaniu umiejętności myślenia geograficznego;
2. Wykorzystanie **technologii informacyjno-komunikacyjnych** do pozyskiwania,

gromadzenia, analizy i prezentacji informacji o środowisku geograficznym i działalności człowieka.”

Za to w szkole ponadpodstawowej mamy wiele zapisów, które odnoszą się do technologii geoinformacyjnych. Już we wstępie znajdujemy zapis o umiejętnościach kształtowanych we współczesnej szkole. Szkoła powinna kształcić m.in. umiejętność:

„2) doboru odpowiednich metod badań geograficznych i stosowania elementarnych zasad ich prowadzenia oraz korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej **i technologii geoinformacyjnych**”.

Podobne treści znajdujemy w celach kształcenia geograficznego w szkole ponadpodstawowej, odnoszących się do umiejętności ucznia:

„1. Korzystanie z planów, map fizyczno-geograficznych i społeczno-gospodarczych, fotografii, zdjęć lotniczych i satelitarnych, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, **technologii** informacyjno-komunikacyjnych oraz **geoinformacyjnych** w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych”,
oraz w treściach nauczania – wymagania szczegółowe:

„1. Źródła informacji geograficznej, **technologie geoinformacyjne** oraz metody prezentacji danych przestrzennych: obserwa-

cje, pomiary, mapy, fotografie, zdjęcia satelitarne, dane liczbowe oraz graficzna i kartograficzna ich prezentacja. Uczeń: 8) podaje przykłady wykorzystania **narzędzi GIS** do analiz zróżnicowania przestrzennego środowiska geograficznego”.

Stosowanie GIS na lekcjach geografii wychodzi też naprzeciw zainteresowaniom współczesnego ucznia obeznanego z technologiami informacyjnymi, przyczynia się także do rozwijania kompetencji kluczowych nakreślonych przez Radę Europy w 2018 roku:

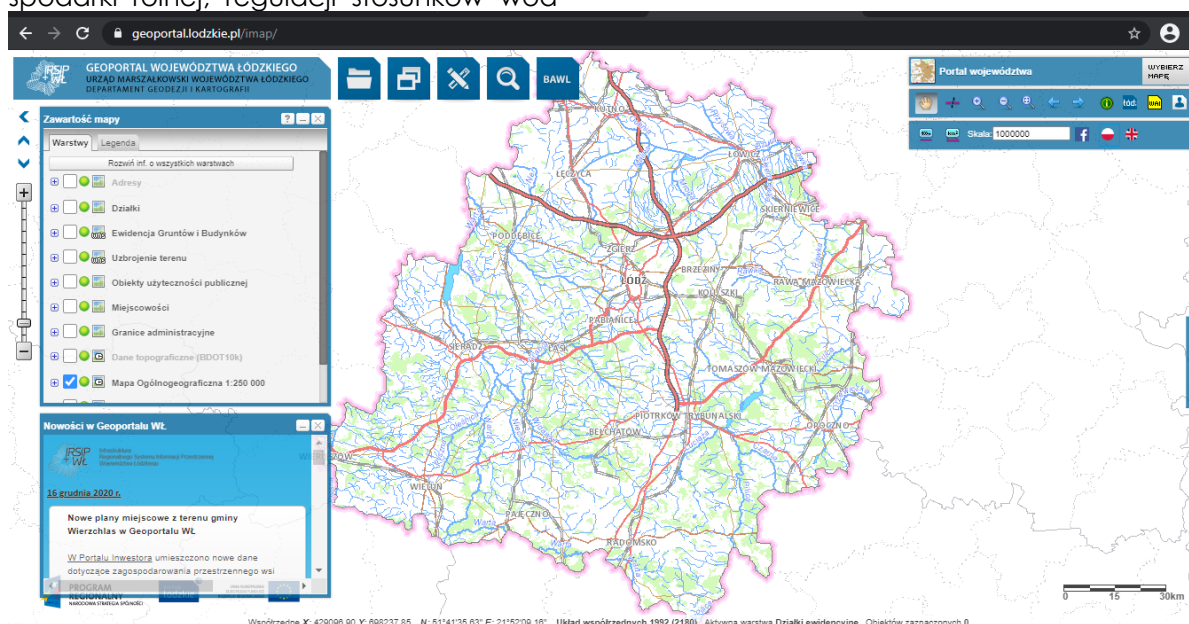
1. kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – GIS to system przeznaczony właśnie do takich celów, więc korzystanie z niego utrwala i rozwija tę kompetencję;
2. kompetencje w zakresie wielojęzyczności – geoportale lub aplikacje mobilne często są dostępne w różnych językach, przede wszystkim, w języku angielskim, co przekłada się na doskonalenie tej kompetencji kluczowej;
3. kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii – technologie geoinformacyjne pozwalają lepiej dostrzegać związki między elementami środowiska geograficznego, co przekłada się na ich zastosowanie w rozwiązaniach dotyczących np. zagrożenia powodziowego, gospodarki rolnej, regulacji stosunków wod-

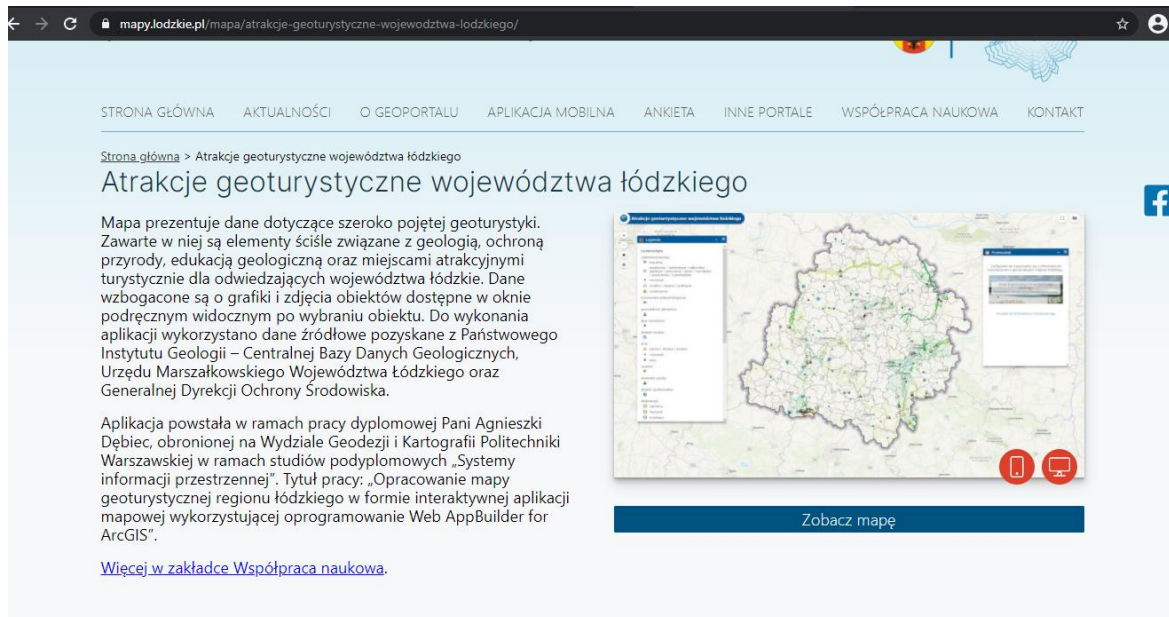
nych na danym obszarze, transportu, inteligentnych miast (smart city) – m.in. ruch uliczny, a więc odnoszą się do kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, inżynierii i technologii;

4. kompetencje cyfrowe – GIS oparte są na technologiach cyfrowych☺,
5. kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się – stosowanie GIS przyczynia się do rozwoju osobistego w zakresie posługiwania się technologiami geoinformacyjnymi, sprzyja uczeniu się, gdyż jest to ciekawa, dla „pokolenia urodzonego ze smartfonem w rękę”, forma zdobywania wiedzy; może też rozwijać kompetencje społeczne, jeżeli zaplanujemy pracę w grupach czy też dzielenie się zdobytą za pomocą GIS wiedzą;
7. kompetencje z zakresu przedsiębiorczości – stosowanie GIS przygotowuje do studiowania na różnych kierunkach uniwersyteckich i politechnicznych, gdzie tę technologię się wykorzystuje, a także do przyszłej pracy w administracji, planowaniu przestrzennym, geodezji, zarządzaniu nieruchomościami, logistyce, geomarketingu itd.

Dlatego warto planować lekcje w oparciu o te technologie. Portale, z których warto korzystać znajdują się na stronach urzędów administracji lokalnej, np.:

<https://geoportal.lodzkie.pl/imap/>

STRONA GŁÓWNA AKTUALNOŚCI O GEOPORTALU APLIKACJA MOBILNA ANKIETA INNE PORTALE WSPÓŁPRACA NAUKOWA KONTAKT

Strona główna > Atrakcje geoturystyczne województwa łódzkiego

Atrakcje geoturystyczne województwa łódzkiego

Mapa prezentuje dane dotyczące szeroko pojętej geoturystyki. Zawarte w niej są elementy ściśle związane z geologią, ochroną przyrody, edukacją geologiczną oraz miejscami atrakcyjnymi turystycznie dla odwiedzających województwa łódzkie. Dane wzbogacone są o grafiki i zdjęcia obiektów dostępne w oknie podręcznym widocznym po wybraniu obiektu. Do wykonania aplikacji wykorzystano dane źródłowe pozyskane z Państwowego Instytutu Geologii – Centralnej Bazy Danych Geologicznych, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego oraz Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Aplikacja powstała w ramach pracy dyplomowej Pani Agnieszki Dębiec, obronionej na Wydziale Geodezji i Kartografii Politechniki Warszawskiej w ramach studiów podyplomowych „Systemy informacji przestrzennej”. Tytuł pracy: „Opracowanie mapy geoturystycznej regionu łódzkiego w formie interaktywnej aplikacji mapowej wykorzystującej oprogramowanie Web AppBuilder for ArcGIS”.

[Więcej w zakładce Współpraca naukowa.](#)

Zobacz mapę

<https://mapy.lodzkie.pl/mapa/atrakcje-geoturystyczne-województwa-lodzkiego/sieradz.geoportal2.pl>

lask.geoportal2.pl

wielun.geoportal2.pl

poddebice.geoportal2.pl

zdunskawola.e-mapa.net

Polecam także do wykorzystania w planowaniu zajęć:

<http://www.wodnsieradz.edu.pl/zdalna-edukacja/769-atrakcje-geoturystyczne-województwa-lodzkiego>

Źródło obrazka przy tytule <https://medium.com/@thegeospatialnews/the-fascinating-world-of-gis-an-introduction-a0a48e160ffd>

Konkurs Finansoaktywni „Misja – planujemy budżet”

Joanna Marceniuk, nauczyciel matematyki w Szkole Podstawowej nr 5 im. św. Ałojzego Orione w Zduńskiej Woli

<https://finansoaktywni.pl/>

Finansoaktywni „Misja – planujemy budżet” – już sam tytuł konkursu brzmi kosmicznie i chyba to zwróciło moją uwagę. Rok temu, jeszcze zanim dopadła nas pandemia, przeglądając stronę Łódzkiego Kuratorium Oświaty natrafiłam na informację o konkursie, którego organizatorem było Ministerstwo Finansów, a honorowy patronat nad konkursem objęto MEN. Moi uczniowie, wówczas piątoklasiści – chętni do współpracy i realizacji wszelkich projektów wyrazili zainteresowanie konkursem tym bardziej, że kusily ich nagrody. W marcu zderzyliśmy się ze smutną rzeczywistością i główny organizator zawiesił realizację konkursu do odwołania, nie otrzymaliśmy materiałów dotyczących konkursu. Wrzesień przywitał nas nową nadzieją i w sekretariacie szkoły pojawił się pakiet edukacyjny z wytycznymi dla chętnych do wzięcia udziału w konkursie. Zabraliśmy się do pracy już jako szóstkłasiści.

To, co zainspirowało mnie na samym początku, to ciekawa forma konkursu, w trakcie realizacji którego uczniowie zdobywali wiedzę na temat budżetu, począwszy od budżetu domowego, a skończywszy na budżecie państwa. Organizator zapewnił nam materiały edukacyjne w postaci ulotek, kart pracy i filmów edukacyjnych. Dzięki nim przeprowadziłam zajęcia dotyczące budżetu. Głównym zadaniem uczniów, pracujących w zespo-

łach maksymalnie trzyosobowych, było opracowanie budżetu obywatelskiego, na realizację którego mogli wydać hipotetyczne 100 tys. złotych. Okazało się, że ich spostrzegawczość potrzeb lokalnych inwestycji jest niezwykła. Począwszy od budowy chodników, placów zabaw, kawiarenek, remontów ulic, ścieżek rowerowych, miejsc relaksu dla starszych i młodszych, boisk, nasadzeń drzew czy budowy wiaty rowerowej ze stacją naprawczą i miasteczkiem rowerowym. I to ostatnie zadanie zachwycało jury konkursowe. Moi uczniowie w szczegółach zaplanowali koszt budowy wiaty rowerowej, jej wygląd oraz przeprowadzili promocję budżetu w lokalnej społeczności, w tym w samej szkole, omawiając projekt na lekcji matematyki. Jury konkursowe nagrodziło moich uczniów, którzy znaleźli się w gronie 10 najlepszych zespołów z całej Polski. Radość była ogromna!

Polecam konkurs wszystkim, którzy poszukują ciekawych, kreatywnych sposobów na lekcje matematyki i chcieliby zaangażować uczniów w realizację projektów zespołowych. Konkurs był świetną okazją do rozwijania kompetencji kluczowych. Uczniowie rozwijali swoje umiejętności w zakresie kompetencji matematycznych (3), kompetencji społecznych i obywatelskich (6) oraz kompetencji (7) – inicjatywność i przedsiębiorczość.

Szkoła inwestowania

Doroła Żuberek, nauczyciel doradca metodyczny WODN w Sieradzu

Przedstawiam scenariusz lekcji przydatnej w rozwijaniu kompetencji kluczowych uczniów.

Rozwijamy świadomość ekonomiczną uczniów. Czasem mamy wrażenie, że szkoda czasu, bo mamy jeszcze tyle do przerobienia. Ale to mylne wrażenie. Po niestandardowej lekcji, wymagającej większego zaangażowania, może zostać większy ślad.

TEMAT: Szkoła inwestowania.

KOMPETENCJE KLUCZOWE

3. Kompetencje matematyczne - Osoba powinna posiadać umiejętności stosowania głównych zasad i procesów matematycznych w codziennych sytuacjach prywatnych i zawodowych.

4. Kompetencje informatyczne - obejmują umiejętność i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Opierają się one na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywania komputerów do uzyskiwania informacji.

7. Inicjatywność i przedsiębiorczość - oznaczają zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmują one kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów.

CELE

- Uczeń zna i rozumie pojęcia: inwestycja, zysk, cena kupna, cena sprzedaży.
- Uczeń potrafi wyszukać potrzebne informacje.
- Uczeń potrafi dokonać wyboru.
- Uczeń potrafi wykonać niezbędne obliczenia.

STRATEGIA EDUKACYJNA

Lekcja ma pokazać zastosowanie matematyki w dorosłym życiu. Ma przybliżyć uczniom pojęcia z ekonomii i zachęcić do zainteresowania się tą tematyką. Chcemy skłonić uczniów do refleksji na temat pieniędzy, inwestycji i mądrego planowania.

METODY

Dyskusja, burza mózgów, metoda sytuacyjna.

FORMY PRACY

Praca indywidualna, praca w grupach.

CZAS REALIZACJI ZAJĘĆ

2 godziny lekcyjne w odstępie pół roku(?)

PRZEBIEG ZAJĘĆ

LEKCJA 1: Zaczynamy od pytań:

Co to jest inwestycja? - nakład gospodarczy poniesiony na utrzymanie, tworzenie lub zwiększanie kapitału; wyrzeczenie się obecnych, pewnych korzyści na rzecz niepewnych korzyści w przyszłości.

Kiedy możemy inwestować? – gdy mamy wolne środki.

Jak się przygotować? – prześledzić, jak zmieniały się kursy walut, a jak ceny złota w ostatnim czasie.

Co znaczy dywersyfikacja inwestycji? - Nasze babcie już kilkadziesiąt lat temu mówiły „nie wkładaj wszystkich jaj do jednego koszyka”. Dywersyfikacja inwestycyjna ma wiele wspólnego z powyższym przysłowiem. Przez dywersyfikację w najprostszej definicji rozumiemy **podział portfela na części między różne inwestycje**.

Następnie zapoznajemy uczniów z treścią zadania (przesyłamy, wyświetlamy na tablicy, dajemy wydrukowane).

SZKOŁA INWESTOWANIA

Wyobraź sobie, że dzisiaj jest Dzień Hojności i otrzymujesz 10 tysięcy złotych. Ale nie wolno ich wydać, tylko trzeba zainwestować. Jak? To już Twój wybór. Można kupić walutę: euro, dolary amerykańskie, funty brytyjskie lub franki szwajcarskie, albo zainwestować w złoto. Można też podzielić posiadaną kwotę na części (niekoniecznie równe) i kupić różne waluty i złoto, czyli zastosować dywersyfikację inwestycji.

Kursy walut można sprawdzić tutaj: <https://cinkciarz.pl/wymiana-walut>.

Zwróć uwagę na dwie ceny – kupna i sprzedaży. Kantor sprzedaje nam walutę, a więc my kupujemy po cenie sprzedaży.

Złoto kupujemy na przykład w mennicy skarbowej:

https://www.mennicaskarbowa.pl/pol_m_Zlooto-147.html.

W rozwiązaniu zadania powinien się znaleźć opis Twojej inwestycji, czyli informacje o tym co, w jakiej cenie i za jaką kwotę kupiłeś/kupiłaś. Trzeba wydać całe 10 tysięcy. Zachowujesz ten opis, bo za jakiś czas dokonasz sprzedaży i sprawdzisz, czy zarobiłeś, czy straciłeś.

Uczniowie dokonują zakupów, a nauczyciel służy pomocą wyjaśniając na bieżąco wątpliwości. Pracują indywidualnie lub w parach, wtedy wydają 20 tys. zł.

Ostatnie 5 minut lekcji można poświęcić na przedstawienie inwestycji tych uczniów, którzy chcą podzielić się swoimi wyborami.

LEKCJA 2: Wracamy do szkoły inwestowania po dość długim okresie, aby kursy wa-

lut zmieniły się. Prosimy uczniów o odszukanie zapisu swojej inwestycji. Przypominamy, co oznacza cena kupna i cena sprzedaży, zwracając uwagę, którą kwotę biorą pod uwagę przy swoich obliczeniach.

Uczniowie wykonują obliczenia i porównują uzyskaną ze sprzedaży kwotę z 10 tys. zł, które mieli do dyspozycji.

PODSUMOWANIE

Omawiamy uzyskane wyniki. Zastanawiamy się, jaką kwotę uzyskalibyśmy po dłuższym czasie. Możemy umówić się z uczniami na kolejne sprawdzenie posiadanych środków za następne pół roku. Porównujemy z zyskami, jakie mogliby uzyskać lokując 10 tys. zł w banku.

MATERIAŁY I ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- Kalkulator
- Telefon, tablet, komputer z dostępem do Internetu
- Zeszyt, długopis

A może WebQuest?

Anna Zalewska, nauczyciel doradca metodyczny WODN w Sieradzu

A może WebQuest?

Czy słyszeliście już o nowoczesnej metodzie nauczania **WebQuest**?

Dr. Bernard J. Dodge z San Diego University w roku 1995 rozwinął metodę

WebQuest (od ang. Web – sieć, Internet oraz Quest – poszukiwanie) jako sposób angażowania uczniów w proces zdobywania wiedzy poprzez realizowanie projektu z użyciem materiałów dostępnych w Internecie, w przemyślany i ściśle określony sposób. Przez co, oprócz zdobywania wiedzy z konkretnego zagadnienia tematycznego, uczniowie wykorzystują i doskonalą swoje umiejętności:

- korzystania z TIK,
- selekcji i oceny informacji z różnych źródeł,
- komunikowania się i publikowania z wykorzystaniem TIK,
- współpracy za pośrednictwem TIK,
- tworzenia konkretnych treści,
- autoewaluacji, samooceny.

Takie umiejętności nie tylko bezpośrednio wpisują się w kompetencje pożądane na rynku pracy XXI wieku, ale także w potrzeby naszych dzisiejszych uczniów, którzy szukają bliskiego kontaktu – współpracy

z innymi, regularnie wykorzystują materiały dostępne online i nowoczesne technologie. Warto ich jednak odpowiednio ukierunkować, wspomóc selekcję wartościowych materiałów w sieci, rozumienie dłuższych tekstów, zbieranie kluczowych informacji, analizowanie i selekcjonowanie treści. Nauczyciel ma za zadanie wspierać te działania, uczyć cierpliwości oraz systematyczności, wspomagać samoocenę a także pomóc w autoprezentacji.

Metoda WebQuest czerpie z założeń teorii konstruktywizmu, promującego duże zaangażowanie ucznia w proces zdobywania wiedzy. Do nadrzędnych celów WebQuestu należy rozwinięcie u uczniów umiejętności problemowego, krytycznego i twórczego myślenia oraz umiejętności współpracy w zespole a także kształtowanie efektywnego i krytycznego korzystania z informacji internetowej.

Obowiązkowe elementy, które są charakterystyczne dla metody WebQuest:

0 TEMAT – TOPIC: najlepiej zawierający problem do rozwiązania

1 WPROWADZENIE – INTRODUCTION: motywujący, zachęcający opis

2 ZADANIE – TASK: problemowo sformułowane zadanie, zawierające możliwość osiągnięcia różnych efektów, podejmowania różnych działań, zachęcające do kreatywności

3 PROCES – PROCESS: szczegółowe przedstawienie pracy – liczebność grupy, czas projektu, kolejność działań, role w grupie, forma prezentacji

4 ŹRÓDŁA – RESOURCES: adresy stron internetowych i inne materiały

5 EWALUACJA – EVALUATION: sposób oceny WebQuestu – obszary, kryteria, punktacja

6 PODSUMOWANIE – CONCLUSION: tekst zachęcający do refleksji i dalszych działań

Doskonały zbiór zasobów zrealizowanych WebQuestów, które można wykorzystać lub się nimi zainspirować znajdziemy tu:

http://questgarden.com/author/examples_top.php

Może wykorzystacie w związku ze zbliżającym się 17 marca świętem Irlandczyków – Dniem Świętego Patryka:

Exploring the Irish Culture - Gloria Reina

<http://questgarden.com/193/18/5/170215002328/index.htm>

Celebrating St. Patrick's Day in Style - Robin Welch, Greensboro College

<http://questgarden.com/81/06/3/090420205232/>

Metoda WebQuest to nie tylko metoda realizująca pojedynczy cel dydaktyczny. Pozwala ona realizować jednocześnie wiele różnych celów dydaktycznych a także wychowawczych. Aktywizuje uczniów do działania, nie do pracy odtwórczej. WebQuest wdraża do samodzielnej pracy, rozwija krytyczne myślenie, stymuluje twórczość. Sprzyja kształtowaniu kluczowych z punktu widzenia funkcjonowania w społeczeństwie kompetencji, takich jak: umiejętności komunikacyjne, zdolność uczenia się i posługiwania technologią informatyczną. Dodatkowo, dzięki wykorzystaniu WebQuestu, nauczyciel zyskuje pewność, że treści, które przekazuje są ciekawe i inspirujące uczniów do dalszych poszukiwań.

Źródła:

https://jms.sdsu.edu/faculty/faculty_profile/bernard-j.-dodge-ph.d

<http://zasobyip2.ore.edu.pl/uploads/publications/ab7b3583829ca4f5c183c39471b1ed1d>

<https://www.enauczanie.com/metody/waq/opis/6>

<http://zasobyip2.ore.edu.pl/uploads/publications/1ed4d0cfa81c8efcf2890aa6f2cabb8f>

http://questgarden.com/author/examples_top.php

SKECHNOTING - Po co? Dla kogo? Jak?

Anna Kowalczyk, nauczyciel doradca metodyczny WODN w Sieradzu

Rysowanie nie jest procesem artystycznym. Rysowanie to proces myślenia. Dan Roam

Gdybym dzisiaj weszła do sali pełnej sześciolatków i zapytała: „Kto umie rysować, ręka do góry?”, jak myślicie, ile rąk w górze bym zobaczyła? Dokładnie tak – prawie wszystkie ręce byłyby w górze. A gdybym weszła do sali pełnej dorosłych ludzi i zapytała o to samo, jak myślicie, ile rąk byłoby w górze? Dokładnie tak jak myślicie, niewiele.

Rysowanie to jedna z radosnych czynności, której oddajemy się bez skrępowania w wieku przedszkolnym. Gdy dorosłejemy zdolności te u większości zanikają, ale raczej pozornie.

Rachel Smith podczas swojej konferencji (TEDxUFM: Drawing in class) opowiada o swoich doświadczeniach jako uczennicy. Będąc w szkole, rysowała często podczas lekcji rzeczy, które nie zawsze były związane z tematem lekcji. To pozwalało jej skoncentrować na tym co słyszy. Bardzo szybko odkryła, naturalną dla siebie, metodę tworzenia notatki z prostymi elementami graficznymi. Nauczyciele nie rozumieli jej postępowania. Uważali, że rysowanie

nie pozwala jej się skoncentrować, choć było zupełnie odwrotnie.

Myślę, że każdy z nas ma takie doświadczenia, że podczas sporządzania notatek dyktowanych przez nauczyciela nawet słowo w słowo, niewiele z tego jest dla nas zrozumiałe. Tworzenie linearnego zapisu słów nauczyciela jest czynnością bardzo bierną. Wielokrotnie okazuje się, że do takich notatek już więcej nie zaglądamy.

Jesteśmy różni i różne rzeczy są dla nas użyteczne, w związku z tym notatka powinna być taka, aby pomagała w uczeniu się.

Prosty, schematyczny rysunek pomaga przełamać linearność tekstu co ma pomóc tym, dla których zmaganie się z tekstem jest z różnych przyczyn trudniejsze. Ważne jest aby pamiętać, że rysunek nie może nam zastąpić wszystkich słów, rysunek ma być obok słowa.

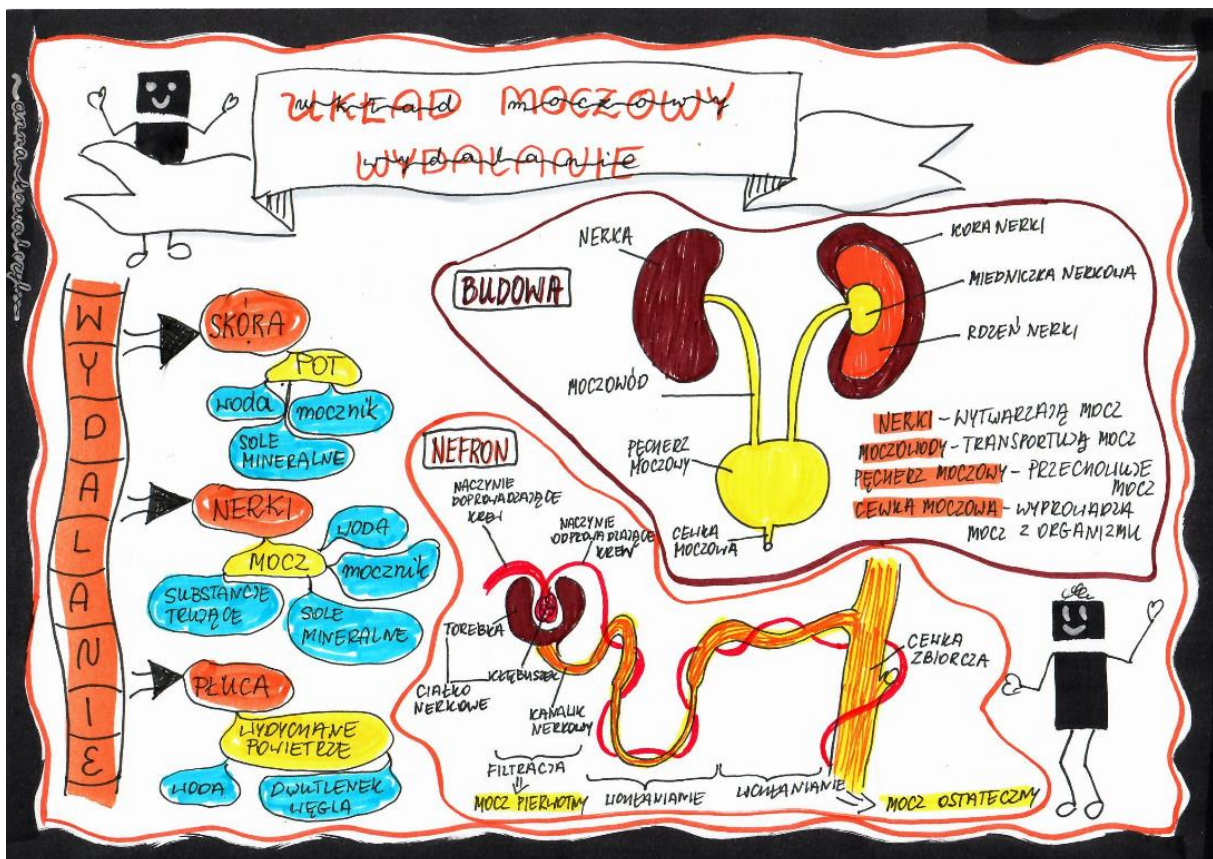
Takie myślenie na papierze, może być korzystne nie tylko podczas tworzenia notatek ale także podczas planowania różnych działań.

Dzieje się tak dlatego, iż ręczne pisanie aktywizuje obszary mózgu odpowiedzialne za motorykę a dokładając do tego rysunki przyswajanie wiedzy odbywa się na dwóch poziomach, w dwóch odrębnych systemach - systemie słownym i obrazowym.

Najistotniejsze dla procesu uczenia się i zapamiętywania jest to aby budować jednoznaczne skojarzenia. Nie rysujemy

obrazków aby było ładniej ale by było skuteczniej, by za tydzień czy za miesiąc przywrócić te same treści w pamięci.

Metoda myślenia wizualnego np. w postaci skechnotki (notatki rysunkowej) wspiera rozwój kluczowych kompetencji uczniów na lekcjach przedmiotowych, godzinie wychowawczej i innych zajęciach. Pomaga przełamać schematy myślowe w organizowaniu procesów edukacyjnych.

Na załączonym przykładzie skechnotka z biologii.

Zainteresowanych myśleniem wizualnym zapraszam do kontaktu:

akowalczyk@wodnsieradz.edu.pl

Źródła:

Baj A., *Myślografia*, Stargard 2020.

Mikołajek N., *Notatki wizualne. Jak je tworzyć i wykorzystywać na co dzień*, Warszawa 2020.

Wystąpienie Rachel Smith na konferencji TEDxUFM, *Drawing in class*,

<https://youtu.be/3tJPeumHNLy>

Na zawsze

Zbigniew Rudecki, instruktor teatru, nauczyciel w Zespole Szkół Elektronicznych im. Stanisława Staszica w Zduńskiej Woli

Baśnie Italo Calvino - 2021

Obecny, 2021 rok, jest już piętnastym z kolei kiedy prowadzę teatr, a właściwie dwa teatry. Nie zliczę młodzieży, która przekroczyła próg tego wymyślanego świata i w swoim bardzo krótkim czasie doświadczyła wzajemnie od siebie tyle empatii, emocji, zrozumienia, altruizmu, wsparcia, szacunku. Poprzez teatr wychodzą oni ze swojego introwertycznego świata, budując prawdziwe rówieśnicze i rodzinne relacje, zdejmując maski nałożone przez nawarstwiające się błędne decyzje. Uczą się być „nowymi” dla siebie, ludzi, świata. A co za tym idzie młodzi adepci sztuki scenicznej nabierają kompetencji kluczowych, wskazanych w Dokumencie Rady Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.

Pracę w Zespole Szkół Elektronicznych w Zduńskiej Woli rozpocząłem we wrześniu 2005 r. Skąd wziął się pomysł na teatr w „Elektroniku”? Uczniom w szkole ponadpodstawowej buzują hormony, to naturalne. Wystarczy odpowiednio ukierunkować ich błądzenie po meandrach szkolnych korytarzy. Oszlifować diamenty talentów, które w nich tkwią, a kiedy brylant błysnie swoim blaskiem wtedy nie ma już odwrotu. Od pewnego czasu miejscem spotkań artystycznie uzdolnionej młodzieży stała się szkolna piwnica. **Miłośnicy teatru** postanowili zmienić pierwszą nazwę grupy z „Pod Napięciem” na „Fundamentum”, gdyż to słowo po łacinie oznacza piwnicę. Efekty naszej pracy można zobaczyć na stronie ZSE:

https://www.zse-zdwo-la.pl/index.php?option=com_content&view=category&id=43&Itemid=163 na fanpage'u FB
<https://www.facebook.com/teatrfundamentum> Instagramie:
<https://www.instagram.com/explore/tags/teatrfundamentum/?hl=pl> oraz kanale YouTube:
<https://www.youtube.com/channel/UCc1aLLC2GKSNe3uYL7MQjQ/videos>

Piaskownica - 2014

Kompetencje są definiowane jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw. Na osiem kompetencji kluczowych, działania które prowadzę z młodzieżą przyporządkowałem do sześciu. Przyjrzyjmy się działaniom kształtującym.

Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji (1)

Artystycznie uzdolniona młodzież widziała potrzebę organizowania dla swoich osiągnięć audytorium. Projektowali zaproszenia i programy występów, rozdawali rówieśnikom w szkole, znajomym i w rodzinie ściągając publiczność. W latach 2014, 2015, 2016 i 2017 w ZSE obywatel się event pod hasłem Wieczór Teatralno – Muzyczny. Rodzice, nauczyciele, przyjaciele i znajomi mieli okazję docenić twórczą pasję uczniów. Młodzież wykonała gipsowe czarno-białe maski teatralne, które rozdawane były darczyńcom. W szkolnej pracowni teatralnej wystąpiły teatry i moja

grupa muzyczna Chcemy zdać. Kolejnym pomysłem były Elektroniczne Mikołajki oraz wigilie w latach 2015 i 2016. Młodzież lepila ceramiczne świąteczne dzwonki ozdabiając napisami, aby przekazać je gościom. Sama robiła zaproszenia w formie papierowej i elektronicznej na swoje pokazy, zawsze mogąc liczyć na finansowe i społeczne wsparcie szkolnej Rady Rodziców. W 2019 r. w szkole zaproponowałem hasło „Teatr Fundamentum wbija na lekcje ZSE”. W ramach tego projektu powstały trzy eventy: Kawa dla Przewodniczącego Samorządu Uczniowskiego na lekcji Pana Krzysztofa Smolnika w klasie 2 c TI. Lekcja języka polskiego u Pani Justyny Gutowskiej, do której wbił się tanecznie do klasy 3 a TI, w oryginalnych strojach krakowskich podczas omawiania „Wesela” S. Wyspiańskiego. Młodzież przeprowadziła quiz wiedzy, z którego były oceny. Wystawiony został również spektakl dla klasy 4 b TI „Wierna wataha”. Młodych ludzi nie trzeba było namawiać do własnej inwencji twórczej i pomysłowości, gdyż była to prawdziwa nauka przez zabawę.

Doskonaląc swój warsztat aktorski wziąłem udział w dwóch projektach organizowanych przez Teatr Pinokio w Łodzi. Pierwszy w 2017 r. odbył się pod hasłem „Spójrz pod innym kątem” i składał się z warsztatów dla animatorów i instruktorów. Drugi w 2019 r. odbył się pod hasłem „Teatr nie gryzie. Ugryź teatr!” Praca skupiła się na postaci Brunona Schulza i jego „Historii występnej wyobraźni”. Dr Monika Just trener twórczego myślenia, stała się moją opiekunką i edukatorką. Stworzyliśmy szereg ćwiczeń aktorskich dla młodzieży tzw. Bagaż doświadczeń MAPY 2019 BRUNO SCHULZ: <http://www.teatrpinkio.pl/aktualnosci/bagaz-doswiadczen/?fbclid=IwAR0Mh-7DOF55MMCVoy-T1rxycN33r1xBcR2avfUUXAHH9I4ER6JcBiCHCg> Wychodząc z prostego założenia, że jeżeli ja osiągnę większy poziom wykształcenia w tej dziedzinie, to zdobyte informacje będę mógł przekazać młodzieży.

Kompetencje w zakresie wielojęzyczności (2)

Nogale, pawiany i amfipiony stały się bohaterami sztuki „Pawie tren” wystawionej w

szkole w języku angielskim z okazji Dnia Nauczyciela w 2016 r. Było to częściowe podsumowanie projektu Erasmus+, w ramach którego wyjechałem na dwa tygodnie do Bristolu. Po powrocie miałem możliwość zmierzenia się z językiem angielskim na scenie przed nauczycielami, w tym anglistami. Pomocą w przekładzie dramatu Iwony Koroszańskiej pospieszyła mi anglistka Izabela Wyszomierska:

<https://www.facebook.com/teatrfundamentum/videos/603103449861817> Całkiem nowe doświadczenie zaowocowało nie tylko popularyzacją kultury angielskiej w szkole, ale również zmierzeniem się z wyuczonym poziomem języka wśród młodzieży, poznaniem nowego słownictwa i znakomitej humorystycznej zabawie. Zrealizowanie sztuki w języku angielskim wykazało wprowadzanie i zastosowanie innowacyjnej metody kształcenia oraz kształtowaniu u uczniów kreatywności i innowacyjności w pracy zespołowej. Projekt zrealizowany został pod hasłem „Kadra podnosząca kwalifikacje otwiera uczniom Elektronika europejskie rynki pracy”, przy finansowym wsparciu POWER-EFS.

Kompetencje cyfrowe (4)

W ostatnich latach wzrosła aktywność w internecie w celu promowania naszych działań. Fanpage teatru powstał w 2015 r.: www.facebook.com/teatrfundamentum Kanał Youtube www.youtube.com/channel/UCc1aLLLC2GKSNe3uYL7MQjQ/videos oraz Instagram: www.instagram.com/explore/tags/teatrfundamentum/?hl=pl Dzięki mediom społecznościowym mogliśmy utrzymywać kontakty zwłaszcza podczas pandemii. Wymyśliłem wówczas spotkanie z aktorami online, na platformie Skype i Messengerze. Jak pisze mój wychowanek Filip Majewski w artykule „Teatr vs. Covid”:

„Niestety praca młodzieży nad spektaklami musiała zostać wstrzymana przez sytuację, która bardzo mocno dotknęła cały świat. Pandemia oraz obostrzenia, które były jej następstwami nie pozwoliły artystom dokończyć spektakli. To jednak nie zniechęciło młodzieży do wspólnego tworzenia. Postanowili działać dalej, rozpoczęli

próby online, nagrywali tancerce językowe, a nawet odgrywali przed kamerami swoich telefonów psychologiczne postaci ze spektakli. Młodzieży jednak ciągle było mało chcieli dzielić się swoją twórczością z innymi pomimo, że nie mogli wychodzić do ludzi. Nagrali słuchowiska, które oddawały mroczny i wesołkowaty klimat wszystkich pięciu baśni i udostępnili je na portalu YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=KbFBHUg8BXE>

Przełomowym momentem podczas zdalnych prób były spotkania z ludźmi kultury. Młodzież miała okazję otrzymać wsparcie psychiczne podczas cięższego okresu twórczego oraz pomoc w dalszym rozwoju sztuki od wielu aktorów i aktorek takich jak: Jan Jakubowski, Antek Królikowski, Rafał Królikowski

<https://www.facebook.com/teatrfundamentum/posts/1443370945835059>

Arkadiusz Wójcik, Agnieszka Kołodyńska Iglesias

<https://www.facebook.com/teatrfundamentum/posts/1460781517427335>

Paulina

Holtz

<https://www.facebook.com/teatrfundamentum/posts/1460385647466922>

Marta Andrzejczyk, Katarzyna Pawłowska, psycholog Anny Jurek oraz od reżysera filmowego i teatralnego Jose Iglesiasa Vigila. Wywiady i relacje z nimi można zobaczyć na fanpagu teatru." Pełny tekst źródłowy:

<http://www.siewie.tv/artykuly/aktualnosci/12935-historia-powstania-sztuki-zatytuowanej-manifest-teatru-face-to-face-f2f>

Wszyscy zostali napadnięci - 2011

Memoria - 2014

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia (5)

Na potrzeby projektu „Na sienkiewiczowską nutę” realizowanego przez Warsztaty Terapii Zająciowej Bonex w Zduńskiej Woli siły dwóch teatrów zostały połączone z osobami niepełnosprawnymi. Przedstawienie „W pustyni i w puszczy” zrealizowane zostało w oparciu o ruch, muzykę i oświetlenie:

<https://www.youtube.com/watch?v=nhyiVzq-pG4>

Powieść zaadaptowana została na scenę w bardzo krótkim czasie z intensywnym i emocjonalnym zaangażowaniem moich uczniów: Mateusz Grądzki i Wojciech Sadowski, nad których pracą merytorycznie czuwałem. Dzięki ich reżyserii i pomysłowości wydobyta została kreatywność wszystkich uczestników wraz z osobami niepełnosprawnymi. Był to rok 2016. Druga odsłona naszej współpracy miała miejsce w 2017 r. w spektaklu „Stabi”, który również został wystawiony z osobami niepełnosprawnymi z WTZ. W ostatni weekend września od lat odbywały się organizowane przeze mnie warsztaty teatralne. Wyjeżdżaliśmy do różnych miejscowości, a w okresie ferii zimowych zapraszaliśmy aktorów do naszej stacjonarnej pracowni. W 2011, 2012 i 2013 r. organizowałem wyjazdowe warsztaty teatralno-

ruchowe w Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym ZHP „Nadwarciański Gród” w Załęczu Wielkim. W gospodarstwie agroturystycznym w Siedlątkowie w 2014 r. W 2016 byliśmy w agroturystyce Barkowice Mokre. Poza lekcjami z ceramiki, improwizacji teatralnej młodzież miała okazję popływać żaglówką. W 2017, 2018 i 2019 r. korzystaliśmy z gościnności gospodarstwa agroturystycznego w Bocianim Gnieździe koło Wieruszowa. Młodzież z teatru przyłączała się również do Międzynarodowego Festiwalu „Folklor Świata” w Zduńskiej Woli, pomagając organizatorowi PCKSR, w logistyce jako wolontariusze w 2016, 2017, 2018 i 2019 r.:

<https://www.youtube.com/watch?v=92Ex88kyPXo> Teatr przyłączył się też do współpracy z parafią św. Pawła w Zduńskiej Woli podczas realizowania jasełek w święto Trzech Króli w Zduńskiej Woli w latach 2016, 2017, 2018, i 2019. Uczniowie wcielali się w czarne charaktery panujące na dworze Heroda, świętą rodzinę czy owieczki w żółtku. Zainteresowanie publiczności budziły nie tylko poruszające się zjawy, ale przede wszystkim trzy i pół metrowa lalka ubrana na czarno, prowadzona siłami trzech uczniów:

<https://www.youtube.com/watch?v=0joLYHX2Mr4> Kolejną placówką, z którą nawiązałem współpracę włączając młodzież było Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola. Zaowocowała ona dwoma projektami. Nagranie filmu Zduńska Wola "Miejsce, w którym mieszkam" - projekt "Muzeum to ja!" zrealizowałem w nagrany filmie warsztwę lektorską w 2017 r., a aktorzy wystąpili na różnych planach filmowych: Skansen Lokomotyw w Karsznicach, kino, teatr, Cmentarz Żydowski, w oryginalnych strojach z przełomu XIX/XX wieku. Film dostępny jest tutaj:

<https://www.youtube.com/watch?v=ulA0JjP1A-8&t=2590s> Zduńskowolskie Muzeum poprzez współpracę z Muzeum Historii Żydów POLIN zabezpieczyło środki do mojego autorskiego spektaklu ruchowo – lalkowego „Memoria”, wystawionego w Parku Miejskim i na ulicach miasta w 2014 r. Młodzież miała okazję zmierzyć się z takimi dziedzinami teatru jak taniec i pantomima. Mieliśmy również udział w epizodach filmowych nagrywanych przez studentów

łódzkiej filmówki w Skansenie Lokomotyw w Zduńskiej Woli Karsznice pt. "Wspomnienia żołnierza" w 2017 r. W tym samym roku wzięliśmy udział w dwudniowych warsztatach sensoryczno - plastycznych w Łaskim Domu Kultury. Stymulowanie zmysłów wzbogaciło kreatywne myślenie uczestników, tak bardzo istotne na scenie. Niektórzy uczniowie ambitnie podchodzili do pracy w teatrze. Prowadzony przeze mnie teatralnie wychowanek Michał Kowalewski za swoją działalność społeczną m.in. na płaszczyźnie teatru otrzymał Nagrodę Specjalną Łódzkiego Kuratora Oświaty im. Marii Konopnickiej dla uczniów szkół województwa łódzkiego w roku 2013: Nagrodę Specjalną Łódzkiego Kuratora Oświaty im. Marii Konopnickiej dla uczniów szkół województwa łódzkiego w roku 2013: <http://www.powiatzdunskowolski.pl/aktualnosc-1-413-uczen-zse-otrzymal-nagrode-lodzkiego.htm> Było to niesamowite wyróżnienie, gdyż tylko jeden uczeń szkoły ponadgimnazjalnej w całym województwie łódzkim został doceniony.

Happening *Przytulam za darmo na ulicach Miasta Zduńska Wola* - 2013

Tego samego roku zaproponowałem uczniom z teatru happening *Przytulam za darmo na ulicach Miasta Zduńska Wola*. Młodzież wystąpiła w czerwonych koszulkach z napisem – *Przytulam za darmo* - oferując nieznajomym w miejscach publicznych szczęśliwe uściski. Akcja cieszyła się dużym powodzeniem. Uczeń Maciej Kalinowski pod moją opieką merytoryczną wyreżyserował spektakl „Szeherazada” w 2015 r., który na 28. Łódzkim Przeglądzie Teatrów Amatorskich zajął II miejsce. Przedstawienie zakwalifikowało się do 38.

Łódzkich Spotkań Teatralnych i wystawiane było w Kutnie i Bełchatowie. „Szeherazada” otrzymała również wyróżnienie w Turku podczas Ogólnopolskich Spotkań Teatralnych „Czwarta ściana” w 2013 r. Uczennica Justyna Rubajczyk również przy moim wsparciu wyreżyserowała autorski spektakl „Manifest” w 2021 r. W działania społeczne i bezinteresowną pomoc dla środowiska doskonale wpisuje się kwestia wolontariatu oraz sztabu dziennikarskiego, które organizowałem siłami moich uczniów, podczas Ogólnopolskich Spotkań Teatralnych WTOOPA i jej każdej zduńskowskiej edycji. A były trzy: VII w roku 2017, X w 2018 r. i XV w 2019 r. Szczegóły na stronie: <http://wtoopa.pl/>

Kompetencje obywatelskie (6)

Historia, tradycja, cierpienie, pamięć oraz żywa lekcja. Dlatego wydarzenia z września 1939 r. podczas walk obronnych w miejscowościach Strońsko - Beleń - Zagórzycy, są tak ważne dla naszej rodzimej tożsamości. Teatry wzięły udział w exodusie ludności cywilnej podczas inscenizacji bitwy nad Wartą w 2016, 2017, 2018 i 2019 r. Przechodziliśmy specjalne szkolenie pirotechniczne, omawialiśmy odgrywane epizody z organizatorami, a potem „szliśmy na wojnę”. Zaangażowanych do czynnego otwarcia bitwy było około 200 rekonstruktorów, których zmagania oglądało blisko dziesięć tysięcy osób. Film dostępny jest tutaj:

<https://www.youtube.com/watch?v=nm1Y1BjKS8Y&t=108s>

Moi wychowankowie znaleźli się również w szeregach pocztu sztandarowego ZSE, biorąc udział w regionalnych uroczystościach religijno – państwowych. Ceremonie, które odbywają się z udziałem pocztu sztandarowego, a wynikają z kalendarza szkolnego np.: złożenie ślubowania klas pierwszych, honorowe przejścia ze sztandarem lub asysta, wzbudzają w młodym człowieku same chlubne wartości. Teatr przyłączył się także do inicjatywy dioramy Grupy Rekonstrukcji Historycznej "Chrobry I" i odtworzenia epizodów z Powstania Warszawskiego na ulicach Zduńskiej Woli w 2018 r. Kultywowanie pamięci bohaterów poległych w tej nierównej walce z okupantem niemieckim, z pewnością zostawiło w sumieniach mło-

dych ludzi niezapomniane emocje tym bardziej, że występowali w mundurach powstańców.

Pasożyty - 2019

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej (8)

Z młodzieżą z teatrów wyjeżdżaliśmy na różne przeglądy, konkursy i festiwale teatralne zdobywając wiele nagród aktorskich, zespołowych i wyróżnień. Spektakl „Wierna wataha” w 2019 r. wystawiony został podczas XVII Dolnośląskich Spotkań Teatrów Młodzieżowych „Chochoł” we Wrocławiu, indywidualną nagrodę aktorską otrzymała na nim Ewa Agaś-Lange. W tym samym roku „Wierną watahę” wystawiliśmy w kwietniu na XV Ogólnopolskich Spotkaniach Teatralnych WTOOPA w Zduńskiej Woli oraz w maju podczas Zamkowych Spotkań Teatralnych o Laur Złotego Gargulca w Szydłowcu, gdzie teatr otrzymał indywidualną nagrodę od jury za zbiorową kreację oraz dwie indywidualne aktorskie: dla Ewy Agaś-Lange za rolę matki i dla Joanny Dobrowolskiej za rolę córki. Kolejną odstonę w 2019 r. przedstawienie miało miejsce w październiku podczas Łódzkiego Ogólnopolskiego Przeglądu Teatrów Amatorskich, gdzie uzyskało bardzo przychylną recenzję krytyków teatralnych zdobywając 4 punkty na 5. Natomiast w Łomży na Ogólnopolskich Konfrontacjach Teatralnych Fundamentum za „Wierną watahę” otrzymało wyróżnienie za stworzenie wilczej nory w spektaklu, a Face To Face wyróżnienie za prostotę środków wyrazu w interpretacji trudnego dramatu „Pasożyty”. Były również trzy indywidualne nagrody aktorskie dla Justyny Rubajczyk, Natalii Marczewskiej i Ewy Agaś-Lange: <https://www.facebook.com/teatrfundame>

ntum/videos/pcb.1314885132016975/2599853333437587 Przedstawienie „Stabi” Magdaleny Drab przyniosło nagrodę aktorską na 26. Łódzkim Przeglądzie Teatrów Amatorskich dla Justyny Zdunek w 2019 r. W roku 2017 wrocławski XV „Chochot” Dolnośląskie Spotkania Teatrów Młodzieżowych, przyniósł wyróżnienie dla mnie za odważne sięgnięcie do polskiej literatury współczesnej, którą popularyzowałem wśród młodych ludzi. Wystawiliśmy wtedy „4 PAK” Marka Hłaski, na który składały się cztery opowiadania: Śliczna dziewczyna, Pierwszy krok w chmurach, Najświętsze słowa oraz Opowiem wam o Esther. Dwie indywidualne nagrody aktorskie dla Justyny Zdunek i Wojciecha Więcha, zostały przyznane podczas XVI Dolnośląskich Spotkań Teatrów Młodzieżowych „Chochot” 2018 we Wrocławiu. W tym samym roku w Szydłowcu podczas Zamkowych Spotkań Teatralnych o Laur Złotego Gargulca, Face To Face wystawiając „Tajemniczego klienta” Igora Gorzkowskiego zdobyło III nagrodę. W 2019 r. w Szydłowcu zdobyliśmy pięć indywidualnych aktorskich: Joanna Dobrowolska, Ewa Agaś-Lange, Justyna Rubajczyk, Szymon Beznosiński i Maciej Walczak, za „Wierną watahę”, „Pasożyty” i „Film odcinkowy z ludźmi w tle”. Podczas wakacji w 2018 r. wzięliśmy udział w trzydniowym Festiwalu Ognia i Żonglerki w Turku. Świadczyło to o tym, że choć były wakacje, to artystycznie i ciekawie spędzony czas, też stanowi formę nauki, rozrywki, poznania pedagogiki niektórych form cyrkowych. Szydłowiecki Zamek z piętnastego wieku stał się dla nas ponownie gospodarzem XXI Zamkowych Ogólnopolskich Spotkań Teatralnych o Laur Złotego Gargulca. Teatr Fundamentum wystawiając „Ósmy dzień tygodnia” M. Hłaski zdobywając trzecie miejsce i został doceniony za grę aktorską, warstwę muzyczną spektaklu oraz przeniesienie widza w atmosferę lat 50. Dodatkową atrakcją stało się zwiedzanie gotycko – renesansowej rezydencji rodu Szydłowieckich i Radziwiłłów w 2016 r. Tego samego roku Teatr zdobył II nagrodę podczas Ogólnopolskiego Przeglądu Małych Form Teatralnych „Maski 2016” we Włocławku, spektaklem „Ósmy dzień tygodnia” M. Hłaski. Kolejny sukces tego samego spektaklu

to Grand Prix za pracę zespołową oraz najlepsze przedstawienie podczas XII Zduńskowolskiego Dnia Teatru. Warto dodać, że w tym projekcie udział wzięta prowadzona przeze mnie grupa muzyczna Chcemy zdać z ZSE. Otrzymałem również wyróżnienie za reżyserię spektaklu. Fundamentum za sztukę „Kolorowy chleb/Niewidzialne lustro” M. Pavica otrzymało wyróżnienie na XXII Ogólnopolskich Spotkaniach Teatralnych Młodych „Czwarta ściana” w Turku w 2015 r. W ostatnich spotkaniach w Turku, które odbyły się online w 2020 r. spektakl „Wierna wataha” otrzymał wyróżnienie. Uczniowie z grupy teatralnej „Pod Napięciem” zajęli II miejsce podczas Zduńskowolskiego Dnia Teatru. Komedia „Czary Mary Sp. z o.o.” znalazła uznanie jurorów zbierając pochlebne recenzje w 2014 r. Wyjazd na XXXI Konfrontacje Teatrów Młodzieżowych VI Edycja Ogólnopolska przyniosło wyróżnienie dla F2F za „7 grzechów głównych” w 2014 r. Grupa Teatrów za spektakl uliczny ruchowo – lalkowy „Prometeusz i Pandora” otrzymała I nagrodę od Sztabu Dziennikarskiego w 2013 r. na „Galimatiasie” Ogólnopolskim Przeglądzie Teatrów Niesformalnych zorganizowanego przez Teresiński Ośrodek Kultury pod Warszawą. IX Zduńskowolski Dzień Teatru przyniósł zespołową nagrodę za energię twórczą dla teatrów w 2013 r. Grupa F2F otrzymała drugą lokatę za spektakl „Noc Kupały” podczas Rejonowego Przeglądu Teatrów Młodzieżowych w XXXI Konfrontacjach Teatrów Młodzieżowych VI Edycji Ogólnopolskiej Centrum 2013 w Sieradzu. Z tym spektaklem wyjeżdżaliśmy również do Piaseczna i Turku. W 2010 r. wyreżyserowałem spektakl „Święty i zbrodniarz” przedstawiający sylwetki O. Maksymiliana Kolbe i Rudolfa Hessa, zaprezentowany on został podczas I Powiatowych Dni ku czci św. Maksymiliana Marii Kolbego w Zduńskiej Woli. Od 2011 r. pracowałem w Miejskim Domu Kultury w Zduńskiej Woli prowadząc Teatr Errata wyreżyserowałem spektakle: „Zwariowana terapia”, „Wszyscy zostali napadnięci”, „Damska toaleta” i „Piaskownica”. Odbiorcami tych spektakli była młodzież, rodzina i zaproszeni goście. Warsztatowali nas także aktorzy: Hubert Zduniak, Teo Dumski, Patrycja Obara, Anna Maria Guzik, Katarzyna Baran, Jagoda

Krzywicka, Ewelina Ciszewska, Anna Olechnowicz-Lachowska, Magdalena Gumulec, Grzegorz Sierżputowski, Krystian Wieczyński, Marcin Zarzeczny, Katarzyna Paradecka, Marta Andrzejczyk, Leszek Bzdyl, Edwin Petrykat, Tomasz Ciesielski, Martyna Witkowska, Jarosław Zawartko, Przemysław Wasilkowski, Janusz Janiszewski, Przemysław Buksiński, Szymon Nygard, Justyna Sobczyk, Konrad Dworakowski, Izabela Sptańska, Hubert Jarczak. Jak również aktorzy z Teatru Chorea w Łodzi oraz tancerze ze Studia Tańca Arabesque. W roku 2018 z okazji 100-leci Niepodległości wyreżyserowałem międzypokoleniową sztukę „Wola niepodległej”. Ukazuje ona odzyskanie przez Polskę Niepodległości, burzliwe lata 1914 – 1918, widziane z perspektywy Zduńskiej Woli, jej mieszkańców, problemów i historii. Spektakl dostępny jest tutaj:

<https://www.youtube.com/watch?v=uq9nEoYQEn8>

W tym samym roku otrzymałem od Starosty Zduńskowolskiego tytuł „Przyjaciela Powiatu Zduńskowolskiego” w kategorii kultura, za wybitne osiągnięcia na rzecz rozwoju kultury i sztuki oraz promocję Powiatu Zduńskowolskiego. Statuetki wręczane są od 12 lat, a grono wyróżnionych laureatów to ponad 70 osób, firm i instytucji.

Zostając członkiem zarządu Stowarzyszenia WTOOPA Ogólnopolskie Spotkania Teatralne zaprosiłem ten markowy festiwal do naszego miasta. Wpisał się on już w kalendarz imprez kulturalnych, jako oferta dla mieszkańców. Młodzież brała także aktywny udział wyjeżdżając ze mną na wiele edycji WTOOP: V Bielsko Biała, VII Zduńska Wola, IX Kraków prowadziłem warsztaty dla młodzieży z „Ruchu nie fizycznego”, X Zduńska Wola, XII Kraków gdzie moi wychowankowie pojechali jako wolontariusze, XIII Suwałki uczestnictwo i wolontariat oraz XV Zduńska Wola, podczas której za zgodą Witolda Rajczaka dyrektora Liceum Plastycznego w Zduńskiej Woli, zaangażowałem uczniów do działu media press montującego informacyjne filmiki z wydarzenia:

<https://www.youtube.com/channel/UCsrH>

[yajRIkzpBE-ozVd9cQ](https://www.youtube.com/watch?v=yajRIkzpBE-ozVd9cQ) . Uczniowie podczas WTOOPOWYCH (i nie tylko) wyjazdów mieli okazję poznać takie osobowości z dziedziny różnych sztuk jak: Wiesław Komasa, Stanisław Tym, Jerzy Fedorowicz, Renata Przemyk, Piotr Cyrwus, Włodzimierz Matuśzak i Andrzej Strumiłło.

Wymagając więcej od siebie, napisałem dwie teatralne innowacje pedagogiczne w 2015 r.: programowo – metodyczną „Aktor to... rzeźba dysząca” dla teatru Face To Face (F2F) działającego w Powiatowym Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji w Zduńskiej Woli oraz programową „Życie to nie teatr” dla teatru Fundamentum w ZSE, zatwierdzone przez Kuratorium Oświaty w Łodzi.

Cytując za zaleceniami Rady Unii Europejskiej w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie: *„Kompetencje kluczowe uczniów określono jako kompetencje, których wszyscy potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, zatrudnienia, włączenia społecznego, zrównoważonego stylu życia, udanego życia w pokojowych społeczeństwach, kierowania życiem w sposób prozdrowotny i aktywnego obywatelstwa. Rozwijają się one w perspektywie uczenia się przez całe życie, począwszy od wczesnego dzieciństwa przez całe dorosłe życie, we wszystkich kontekstach, w tym w rodzinie, szkole, miejscu pracy, sąsiedztwie i innych społecznościach.”*

Dochodzę do wniosku, że teatr offowy choć podlega rotacji młodych ludzi ze względu na swój charakter to wspiera, kształtuje, uczy umiejętności negocjacyjnych, krytycznego myślenia, pracy zespołowej i kreatywności. Mogę wychowywać kolejne pokolenia młodzieży, a tych którzy odchodzą, bo kończą szkołę, żegnać z wyrazami najwyższego szacunku i mieć nadzieję, że w swoim dorosłym życiu będą kontynuować szlachetne wartości. Bo teatr zmienia na dobre. Na zawsze.

O teatrze międzypokoleniowym

z Marią Wardęgą, polonistką i anglistką w Zespole Szkół nr 2 im. Jana Długosza w Wieluniu, instruktorem Koła Teatralnego *wpół do czwartej* działającego przy Miejskiej i Gminnej Bibliotece Publicznej w Wieluniu rozmawia Wiesława Chlebowska, nauczyciel konsultant WODN w Sieradzu.

Pieszko – 2017 (Fot. MiGBP)

Odkąd obejrzałam po raz pierwszy *Wasz* spektakl, z wielkim zainteresowaniem i emocjami, chciałam z Tobą porozmawiać o Kole Teatralnym *wpół do czwartej*. Ten wspomniany spektakl, w wykonaniu seniorów, uczniów i osób pracujących zawodowo powstał na podstawie sztuki Sławomira Mrożka *Pieszko*. Zawarłaś w swoim scenariuszu odniesienia do aktualnej wtedy sytuacji. To był rok 2017, kryzys uchodźczy w Europie...

Sztuka Sławomira Mrożka, przedstawiająca ostatnie chwile II wojny światowej, w trakcie naszych przygotowań „spotkała się” z dramatem mieszkańców innego kontynentu, kraju i miasta, mam na myśli Aleppo w Syrii. Chciałam za pośrednictwem teatru okazać solidarność z ludźmi w bombardowanym mieście, podejmującymi dramatyczne wybory o pozostaniu lub ucieczce, o życiu lub śmierci. Jednocześnie zależało mi na tym, by oddać siłę utworów o charakterze parabolicznym, takich jak *Pieszko*. Po spektaklu usłyszałam komentarz widza, że wojna jest zawsze taka sama, bez względu na to, gdzie i kiedy się wydarza. Więc, w jakimś stopniu to się udało.

W przedstawieniu zastosowałaś „zabieg” zejścia aktorów ze sceny na widownię. Naprawdę ze wzruszeniem patrzyłam na tę „wędrówkę ludów”, ludzie szli z plecakami, walizkami... Dla widza było to silne przeżycie w kontekście fabuły spektaklu, a jak

odbierali to uczniowie, którzy wystąpili w roli uchodźców? Czy mówili o swoich odczuciach?

Do „wędrówki ludów”, jak to nazwałaś, zaprosiłam całą klasę technikum mechatronicznego, w której uczyłam języka polskiego. Do nich dołączyli aktorzy zespołu. Wiem, że towarzyszyły temu silne emocje, próba odczucia i oddania lęku ludzi zabłąkanych w labiryncie wojny. Długo pracowaliśmy nad wyrazem twarzy, zapisaniem na niej grymasu niepokoju czy bezradności związanych z wyrzuceniem człowieka z tego, co znane w jakieś przerażające niewiadome. Było to bardzo trudne. Jak zawsze, gdy z perspektywy tzw. normalnego świata chcemy zrozumieć inny, odwrócony, ten, który wykoleił się na jakimś przystanku historii. Niezwykle cenne i wzruszające było to, że na premierę udało nam się zaprosić świadka historii, panią Zofię Burchacińską, która przeżyła bombardowanie Wielunia 1 września 1939 roku, a później doświadczyła losu uchodźcy. Jej słowa o tamtym czasie poprzedziły spektakl i uprzytomniły nam po raz kolejny, jak krucha jest rzeczywistość, w której żyjemy.

Zawsze chciałam Cię zapytać o genezę koła teatralnego *wpół do czwartej*.

Jeśli pytasz o nazwę, to zrobiliśmy burzę mózgow, a potem przez głosowanie wybraliśmy propozycję jednego z młodych aktorów – o *wpół do czwartej* rozpoczynają się próby naszego koła. Uczniowie wówczas, najczęściej po ośmiu lekcjach, wpadali do biblioteki (MiGBP w Wieluniu). My, równie zmęczeni, dołączaliśmy po pracy czy innych zajęciach. Do domów wracaliśmy około 19. Jakże często przed „kalorycznym załamaniem” ratowały nas ciastka i herbata czy kawa, na które zawsze mogliśmy liczyć w bibliotece. Były stałym punktem programu, kto wie, czy nie dlatego przychodziliśmy z takim entuzjazmem... (śmiech).

Mrożek. Próba - sztuka na podstawie utworów Sławomira Mrożka – 2013 (Fot. MiGBP)

W jaki sposób zainteresowałaś uczniów tym przedsięwzięciem?

Początki istnienia koła teatralnego były zwyczajne, ale jednocześnie dla mnie niespodziewane. Z pomysłem wyszła pani Iwona Podeszwa, Dyrektor Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Wieluniu. Zaproponowała mi stanowisko instruktora, ja się zgodziłam i tak to się zaczęło. Na pierwsze spotkanie przyszły może dwie osoby. Czy mogłam wówczas przypuszczać, że będziemy wystawiać sztuki Witkacego, Mrożka? Na pewno nie.

Wkrótce udało się zainteresować teatrem młodzież ze szkoły, w której pracuję, okazało się też, że wśród uczniów innych szkół, słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku są osoby o wielkiej wrażliwości, gotowe zaangażować się w to, wtedy jeszcze, mgliste przedsięwzięcie.

Opowiedz o pierwszym Waszym spektaklu.

Rozpoczynaliśmy bardzo skromnie, od rozpoznawania siebie i swoich możliwości, od ćwiczeń z dykcją. Za wszelką cenę chcieliśmy uniknąć wrażenia, że pojawiajemy się na scenie, by powiedzieć swój tekst i szybko zniknąć. Nie było to łatwe. Ale zasada: „nie spiesz się” zaczęła obowiązywać. Zaproponowałam wówczas spektakl poetycki, którego bohaterką była Emily Dickinson, mało znana w Polsce autorka. Okazało się, że egzystencjalne i metafizyczne refleksje amerykańskiej poetki żyjącej w XIX wieku zainteresowały młodzież i odbiorców naszego pierwszego spekta-

ku, który odbył się w specjalnie zaaranżowanej na tę uroczystość miejskiej bibliotece. Miłość, przemijanie, cierpienie czy śmierć to tematy archetypiczne, będące solą sztuki. Ważny jest sposób mówienia, a Emily Dickinson potrafi to czynić bardzo sugestywnie. Jest też mistrzynią puenty, a to widzowie kochają szczególnie. Myślę, że wtedy nawiązała się więź między nami i tymi, którzy chcieli nas słuchać i oglądać. Zyskaliśmy grono wiernych widzów, którzy przychodzili na kolejne spektakle, niekiedy nawet kilkakrotnie na ten sam.

Zawsze wśród publiczności widziałam koleżanki i kolegów z ZS nr 2 im. Jana Długosza, gdzie pracuję, ale także nauczycieli innych wieluńskich szkół. To z całą pewnością dodatkowo motywowało młodych aktorów. Można powiedzieć, że nasz między-pokoleniowy teatr zaczął odgrywać pewną rolę w lokalnej społeczności i budził coraz większe oczekiwania. Jakże często, tuż po premierze, spotykałam się z pytaniem: „Kiedy będzie gotowy następny spektakl?” Były też prośby o zdradzenie tytułu bądź dotyczące doboru repertuaru. Widzowie domagali się komedii, „czegoś wesołego”. Nigdy nie wystawiliśmy komedii, ale śmiech był, chociaż najczęściej płynął z groteskowego ujęcia świata w tekście.

Czy podczas prób aktorzy mieli własne pomysły na postacie, na scenografię i kostiumy?

Nad wszystkimi elementami spektaklu pracowaliśmy wspólnie. Przeszukiwaliśmy stare szafy w domach rodziców i dziadków, wypożyczyliśmy kostiumy - to znacznie rzadziej. Niekiedy czytelnia biblioteczna zamieniała się w garderobę i rekwizytornię, zastanawialiśmy się, jak ubrać postacie, w co je wyposażyć. Niektórzy aktorzy przygotowywali kostiumy dla siebie samodzielnie. Już po kilku próbach mieli pomysł na postać w sztuce, ale to nie może dziwić, ponieważ teatr jest jedną z ich pasji, a inną na przykład malarstwo. Najciekawszy moment następował wtedy, kiedy prezentowali się w wymyślonych i stworzonych dla siebie strojach przed zespołem. To nasza mała tradycja. Najogólniej jednak, mając świadomość, że nie dysponujemy środkami finansowymi, wymyślałam jakiś rekwizyt

i element stroju, a następnie tworzyliśmy go w ramach własnych umiejętności i prosząc o pomoc rodzinę, przyjaciół i osoby zaprzyjaźnione z naszym kotem.

Plakat autorstwa Anity Kuś (Fot. MiGBP)

Aktorka *wpół do czwartej* i jednocześnie pracownik MiGBP przygotowywała zaproszenia, plakaty i programy. Nasze spektakle nie zaistniałyby w takim wymiarze, gdyby nie pani Iwona Podeszwa, Dyrektor MiGBP, która „spinała wszystko w całość”: terminy, promocję, wypożyczenia elementów scenografii, rekwizytów i ... długo by wymieniać.

Dzięki gościnności Wieluńskiego Domu Kultury, mogliśmy wystawiać nasze spektakle w Sali Widowiskowej, na prawdziwej scenie. W promocję teatru włączali się lokalne media, w tym Radio Ziemi Wieluńskiej. Spektakle były nagrywane przez Wieluńską Telewizję Kablową i później prezentowane szerokiemu gronu widzów. Tu na pewno widać ogromny potencjał naszego lokalnego środowiska.

W małym dworku – 2014 (Fot. MiGBP)

Twoje spektakle to widowiska teatralne ze śpiewem i tańcem. Mam wrażenie, że ta forma ekspresji jest szczególnie bliska młodym ludziom.

Tak, chociaż nasz teatr jest tradycyjny, w tym rozumieniu, że najważniejszym tworzywem jest w nim słowo. Niemniej jednak, pojawienie się *wpół do czwartej* niezwykle utalentowanej wokalistki i uzdolnionych muzycznie uczniów pozwoliło na wprowadzenie nowych środków wyrazu. Były nawet muzyka na żywo i taniec. To tworzyło klimat przedstawienia.

Jak udział w spektaklach wpłynął na młodych ludzi? Czy odszedł ktoś po pierwszym spektaklu, czy raczej uczniowie grali przez cały okres uczęszczania do szkoły?

Na początku każdego roku/sezonu na pierwsze spotkania przychodzili młodzi ludzie, najczęściej ze szkół średnich, nie zawsze jednak starczało im determinacji, by wytrwać w reżimie kilkumiesięcznych prób. Jeśli jednak ktoś miał już rolę i odnalazł swoje miejsce w zespole, zostawał na dłużej, do końca szkoły średniej. Potem studia, praca, wyjazd za granicę.... Ci, którzy przychodzili mieli już to „coś”, zależało im na czymś więcej. I talent, oczywiście. Kiedyś usłyszałam od nich, iż ogromny wysiłek włożony w nauczanie się tekstu, zbudowanie postaci i poświęcony czas są dla **tej jednej rzeczy** – rześkiej burzy oklasków po zakończonym przedstawieniu, kiedy stoi się w pełnym świetle i smakuje przekroczenie kolejnej granicy swoich możliwości i umiejętności. W kulturze mamy niezwykle nośny topos Syzyfa, któremu kamień wypada z rąk przed samym szczytem, ja wolę myśleć o wielu kamieniach, które wnosimy na szczyt, a że ciągle musimy z niego schodzić. Cóż....

Jak Twoim zdaniem – nauczycielki i wychowawczynie - przełożyło się to na postawy, relacje z innymi ludźmi, umiejętność funkcjonowania w grupie? Czy to w ogóle dało się zauważyć?

Każdy spektakl, od pierwszej próby do ostatniego występu, był długą podróżą, z której wracaliśmy zjednoczeni, pełni dumy, ale też pokory związanej z niemożliwością przewidzenia wszystkich pułapek scenicznych, świadomością „wpadek” i jednocześnie oszołomieni tym, w jaki sposób potrafiliśmy się ratować się w trudnych sytuacjach na scenie. Tworzenie spektaklu pozwalało nam budować głębokie więzi,

ponieważ wspólnie i na kolejnych etapach przygotowywania przedstawienia przeżywaliliśmy bardzo różne emocje. Na początku zawsze trochę bawiliśmy się tekstem i możliwościami, jakie stwarza. Najtrudniejsze były ostatnie dwa tygodnie przed premierą, wówczas nawet te kwestie, które wywoływały w nas zawsze salwy śmiechu, przechodziły bez echa, a my mieliśmy wiele wątpliwości, czy tekst okaże się tak nośny, jak sądziliśmy. Od aktorów *wpół do czwartej* słyszałam, że praca w teatrze, a to jest niezwykle trudna praca, nie tylko pomaga im w przezwyciężeniu różnych słabości i buduje poczucie własnej wartości, ale jest też bardzo atrakcyjną formą spędzania czasu, nadaje, w jakimś wymiarze oczywiście, głębszy sens życiu.

A jaki wpływ mieli na młodych aktorów starsi koledzy z grupy teatralnej - seniorzy?

Nie da się tego wpływu przecenić. To jest wielka lekcja dojrzałości, punktualności, odpowiedzialności, ale też otwarcia na innych, niezwyklej życzliwości, poczucia humoru i lojalności. Piękna lekcja. Aktorzy seniorzy zawsze pierwsi uczą się tekstu na pamięć i nie muszą mówić, że robi to piorunujące wrażenie na młodych. Wielopokoleniowość teatru *wpół do czwartej*, obecność w nim emerytów, osób czynnych zawodowo, uczniów z różnych poziomów szkół (najmłodsza aktorka miała 9 lat w czasie występu) jest jego największą siłą.

Co jest największym wyzwaniem dla Ciebie jako instruktora teatralnego?

Dla mnie zawsze najtrudniejsze były sceny zbiorowe, nad nimi myślałam najdłużej,

często zostawiałam je na koniec. Wreszcie przedstawiałam swoją wizję zespołowi, a potem ją ulepszałam. I pracowaliśmy nad tą jedną sceną, na przykład oczekiwania na pociąg w „Pieszko”, na kilku kolejnych próbach. Nie wszystko, co powstaje w wyobraźni, w zaciszu domowym, jest możliwe do przeprowadzenia na scenie.

Dziękuję za rozmowę i jeszcze raz - za możliwość przeżycia za pośrednictwem Waszego teatru niezwykle silnych uczuć i emocji oraz pobudzenie do wielu egzystencjalnych refleksji...

Mam nadzieję, że sytuacja pandemiczna, która zablokowała Wasze działania, zostanie opanowana na tyle, że wrócimy do tak zwanego normalnego życia, a Wasz teatr będzie funkcjonował dalej, dostarczając wszystkim niezwyklej przeżyć.

Dziękuję bardzo.

Niewolnicy zieleni na podstawie Ferdynanda Gombrowicza - 2015

Spektakl wystawiony z okazji Jubileuszu 50-lecia ZS nr 2 (Fot. M. Wierziński)

Koło Teatralne *wpół do czwartej* przy Miejskiej i Gminnej Bibliotece Publicznej

<https://www.bibliotekapubliczna.wielun.pl/index.php/dla-aktywnych/kolo-teatralne>

NA DŁUGIEJ PRZERWIE, CZYLI ROZMOWY W TŁOKU

Rozmawiają **Dorota Błaszczak i Agata Janiak** - matki dzieci nazywanych przez szkołę "trudnymi", a także nauczycielki niewierzące w system edukacji, ale nieustannie wierzące w sens nauczania rozumianego jako relacja z uczniem i jego rodzicem.

DB: Sądziś, że kompetencje kluczowe są naprawdę takie kluczowe w edukacji?

AJ: To jedyna „dyrektywa” w przestrzeni szkolnej, którą kupuję. Zwłaszcza jestem fanką przygotowania człowieka do życia w wielości i różnorodności kultur, religii, ideologii, nabywania kompetencji do pełnego uczestnictwa w kulturze w perspektywie społeczeństwa opartego na wiedzy. W dzisiejszych warunkach słowa: wielość, różnorodność, kultura i wiedza nabierają szczególnego znaczenia, więc tak, uważam, że są wybitnie kluczowe, ale i wybitnie kłopotliwe.

DB: No właśnie, bo paradoks z kompetencjami w szkole polega na tym, że tradycyjna edukacja nie sprzyja ich rozwijaniu. Te bowiem kształtujemy nie poprzez to, czego uczyliśmy, ale jak to robimy!

AJ: Unia Europejska definiując KK podkreśla, że mają one znaczenie w perspektywie uczenia się przez całe życie, a więc etap szkolny jest w tym procesie przejściowy.

DB: Tak, ale tym bardziej kompetencje nie mogą być tu celem samym w sobie, mają być raczej narzędziami do nieustannego rozwoju.

AJ: To fakt, empatii ani odpowiedzialności nie można nauczyć ani nakazać (wbrew powszechnemu mniemaniu). Można, co najwyżej, stworzyć warunki, w których te postawy się wyklują. Ale do tego potrzeba gotowości nauczycieli do oddania uczniom przestrzeni, wolności, prawa do błędu, aby poczuli się indywidualni i sprawczy. A jak mówią moi uczniowie: szkoła to więzienie z rozbudowanym aparatem przymusu.

DB: Przymusu egzaminowania, testowania (ironia sformułowania "test kompetencji"),

oceniania, mierzenia, ewaluowania, czyli praktyk zaprzeczających kształtowaniu np. zdolności do skutecznego reagowania na pojawiające się wyzwania rzeczywistości.

AJ: Ale podkreśl, że tego przymusu od nauczycieli się wymaga.

DB: Albo nauczycielom tak się wydaje. Mówisz o roli nauczycieli, ale tak naprawdę KK przerastają możliwości wielu z nas. Kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje cyfrowe, w zakresie przedsiębiorczości - to kosmos dla (parafrazując Marzenę Żylińską) nauczycieli z wczoraj, którym przychodzi towarzyszyć w przedwczorajszej szkole uczniom jutra. Czego chce nauczyć "dzieci sieci" szkoła, która zabrania używania na lekcjach smartfonów, a komunikatory, aplikacje czy gamifikacja w procesie nauczania wydają się zbędnym fajerwerkiem. Czego możemy nauczyć człowieka, który pomiędzy zdaniem matury a ukończeniem studiów zmieni często kilka lub kilkanaście razy pracę - my, którzy nierzadko od podjęcia pracy do emerytury tkwimy w tym samym miejscu? I my, wreszcie, których kompetencje językowe pozostawiają wiele do życzenia?

AJ: Masz rację, oczekiwania przeciętnego pracodawcy to dzisiaj: samoorganizacja, umiejętności komunikacyjne, zawodowe, kognitywne, techniczne, informatyczne, sprawność fizyczna, dyspozycyjność, umiejętności językowe i dotyczące pracy biurowej (i posiadanie prawa jazdy chociaż kat.B:)). A każdy z tych punktów można jeszcze rozwinąć.

DB: Zastanawiam się, czy w podstawie programowej znajdują się zapisy, które dają możliwość sprostania takim wymaganiom?

AJ: Teoretycznie. Od edukacji wczesnoszkolnej do końca szkoły podstawowej i na pozostałych etapach nauczyciel ma wyraźnie napisane, co i jak powinien czynić, aby kształtować KK. Problem w tym, że w praktyce to nie jest wykonalne. Postuchaj cytatu, który jest kwintesencją szkolnego rozumowania:

Podstawa programowa kształcenia ogólnego stanowi jeden z najważniejszych fundamentów pracy szkoły i pracy nauczyciela. (...) bardzo często zawiera wskazania konkretnych metod nauczania do wykorzystania przez nauczyciela w procesie dydaktycznym na lekcji. Stąd system edukacji, a nieco bardziej praktycznie nauczyciele w szkole, na każdym etapie edukacyjnym, powinni stworzyć takie warunki i przestrzeń dla uczenia (się), aby uczniowie mogli te niezbędne umiejętności na rynku pracy rozwijać w szkole². W nauczaniu wiedzy o społeczeństwie powinno się stwarzać sytuacje edukacyjne, w których uczeń stosuje poszczególne metody auto-prezentacji, rozwiązywania konfliktów i problemów, współdecydowania - i to w szkole, gdzie zabrania się uczniowi decydować o czymkolwiek!

² S. Furgot, *Jak kształtować kompetencje kluczowe? Metody pracy z uczniami*. [online, dostęp: 23.02.2021] <https://www.metis.pl/content/view/3397/105/>

AJ: A jednak to "mission impossible" realizować trzeba, bo czujemy odpowiedzialność za to, żeby nasz uczeń mógł swobodnie poruszać się w otaczającym i ciągle zmieniającym się świecie. Co proponujemy?

DB: Wszelkie aktywności i danie uczniom maksymalnie dużo samodzielności. Niech decydują, czego chcą się uczyć, pozwalajmy im określać swoje cele, organizować swoją pracę, popełniać błędy i poddawać je refleksji. A my zamieńmy się z ludźmi podających wiedzę w organizatorów uczenia się i wspierających motywatorów. No i zaktualizujmy się, sami otwórzmy się na nowe i dajmy sobie prawo do porażki. Działanie pomimo błędów to jedna z kompetencji przyszłości - chyba już czas, żebyśmy ją w sobie wykształcili.

AJ: Wszystko to jednak pod jednym warunkiem! Musimy się zdecydować czy chcemy przygotować uczniów do egzaminów czy do życia. Jeżeli będziemy nadal udawać, że zrobimy jedno i drugie (papier wszystko przyjmie), to KK pozostaną tylko punktami dopisanymi do scenariuszy lekcji i programów wynikowych.

DB: To ja wybieram przygotowanie do życia i niekoniecznie w (tradycyjnej) rodzinie

Dorota Błaszczyk i Agata Janiak są nauczycielami konsultantami w WODN w Sieradzu

Drodzy Czytelnicy,
cytat na zakończenie numeru nawiązuje do jednej z wypowiedzi w rozmowie o teatrze wielopokoleniowym – kształtując kompetencje kluczowe nie należy się spieszyć, one wzrastają jak roślina w naturalnym środowisku, uwzględniając panujące warunki.

„Weź przykład z roślin, one się nie spieszą, wiedzą kiedy czekać, a kiedy rosnąć. Cierpliwość to czasem najlepsza droga”.

(źródło: <https://www.instagram.com/p/By-nnPflfb4/?igshid=19qu3ycx80hp3>)

Zapraszamy do współpracy, prosimy o przesłanie materiałów do publikacji na adres:

wchlebowska@wodnsieradz.edu.pl

Wydawca

WODN w Sieradzu
ul. 3 Maja 7
98-200 Sieradz
Tel. 43 822 36 91, 43 822 52 15

Zespół redakcyjny

Wiesława Chlebowska – koordynator zespołu
Ewa Ruskowska
dr Violetta Florkiewicz
Anna Guć
Dorota Błaszczuk
Agata Janiak
Marcin Lewandowski
Tomasz Świniarski

Forum Edukacyjne

Elektroniczny Magazyn

WODN w Sieradzu

Czasopismo można pobrać ze strony www.wodnsieradz.edu.pl w formacie PDF

Licencja: CC BY- NC- ND 3.0 PL <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>